

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra zahradnictví

**Historie, zhodnocení současného stavu a perspektivy
rozvoje pěstování révy vinné u benediktinského řádu**

Bakalářská práce

Autor práce: Zuzana Bártová

Obor studia: Zahradnictví

Vedoucí práce: Ing. Lubomír Lampíř, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Historie, zhodnocení současného stavu a perspektivy rozvoje pěstování révy vinné u benediktinského řádu" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce Ing. Lubomíru Lampířovi, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné připomínky při zpracování mé bakalářské práce. Poděkování rovněž patří Ing. Janě Fišerové, tajemnici Městského úřadu Postoloprty, PaedDr. Jaroslavě Matoušové, kastelánce Sázavského kláštera, Marku Javorovi ze spol. Rajhradské klášterní, s.r.o., PhDr. Boženě Kabelíkové, Muzeum Vysočiny Třebíč, Daniele Linkové z Oblastního muzea v Litoměřicích, fr. Františku J. Teisterovi OSB z Benediktinského opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě a převoru Prokopovi Siostrzonekovi z Benediktinského arcidiocetství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze – Břevnově, za poskytnuté informace a vstřícnou spolupráci.

Historie, zhodnocení současného stavu a perspektivy rozvoje pěstování révy vinné u benediktinského řádu.

Souhrn

Předmětem této bakalářské práce je na základě analýzy dokumentů zhodnotit vývoj, současný stav a perspektivu rozvoje pěstování vinné révy u benediktinského řádu. První část práce je věnována historii a principům řehole svatého Benedikta dle motto „*Ora et labora*“ – česky „*Modli se a pracuj*“ spolu se základním rozdělením společenstva a jeho duchovním řádem. Následuje kapitola zaměřená na vývoj klášterního vinařství u nás i v zahraničí s tím, že se problematika dotýká rovněž cisterciáků a jejich vinařství v oblasti Žernosek. Součástí daného tématu jsou také okolnosti rozšíření vinné révy na území Čech a Moravy a s tím související přizpůsobení odrudové náplně na tuzemských vinicích. Poslední část se věnuje vzniku a historii vybraných benediktinských klášterů s důrazem na jejich viniční hospodaření, přičemž zároveň poskytuje pohled na dřívější i aktuální situaci vinařství benediktinského řádu u nás.

Klíčová slova: víno, vinná réva, vinařství, klášter, opatství, benediktini, cisterciáci

History, assess the current state and prospects of development of viticulture at the Benedictine order.

Summary

The subject of this thesis is based on an analysis of documents assessing the evolution, current state and prospects of development of vine growing in the Benedictine order. The first part is devoted to the history and principles of the Rule of St. Benedict, according to the motto "Ora et labora" - Czech "pray and work" together with the basic division of the community with the spiritual order. The following chapter focuses on the development of the monastic winemaking at home and abroad that the problem also affects the Cistercians and their winery in Žernoseky. Part of the topic are also circumstances of expansion vines on the territory of Bohemia and Moravia and the related adaptation varietal change on domestic vineyards. The last part deals with the origins and history of selected Benedictine monasteries with emphasis on their vineyard management, while also focuses on the past and current situation wineries of Benedictine order at us.

Keywords: wine, grapevine, viticulture, monastery, abbey, the Benedictines, Cistercians

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl práce.....	3
3	Obecně k dějinám Řádu sv. Benedikta.....	4
3.1	Svatý Benedikt z Nursie.....	4
3.2	Organizace a struktura řádu	5
3.3	Řád benediktinů	6
3.4	Benediktini u nás a ve světě.....	7
3.5	Ženské benediktinské kláštery u nás	9
4	Historie Řádu cisterciáků	10
4.1	Cisterciáci v Žernosekách	12
5	Rozšíření vinné révy na území Čech a Moravy.....	13
5.1	Odrůdy révy vinné pěstované na našem území dříve a nyní.....	14
6	Vliv duchovenstva na pěstování vinné révy v Čechách a na Moravě	18
7	Vinařství jednotlivých benediktinských opatství	20
7.1	Benediktinské arciopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze-Břevnově.....	21
7.2	Benediktinské opatství sv. Václava v Broumově.....	24
7.3	Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě	25
7.4	Benediktinské opatství Panny Marie a sv. Jeronýma v Emauzích (Na Slovanech) a zaniklé Opatství Svatý Mikuláš na Starém Městě pražském	29
7.5	Benediktinské opatství sv. Jiří na Pražském hradě	30
7.6	Benediktinské opatství sv. Jana Křtitele, P. Marie a sv. Prokopa na Sázavě.....	32
7.7	Benediktinské opatství v Opatovicích nad Labem.....	33
7.8	Benediktinské opatství v Třebíči.....	34
7.9	Benediktinské opatství u kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladrubech u Stříbra.....	35
7.10	Benediktinské opatství <i>Porta Apostolorum</i> v Postoloprtech	36
8	Zhodnocení současného stavu a perspektivy pěstování révy vinné u benediktinského řádu v České republice	38
9	Závěr.....	41
10	Seznam použité literatury:	42
11	Internetové odkazy.....	44
12	Seznam příloh	44

1 Úvod

Historie benediktinů na našem území se započala před více než 1000 lety. Další vývoj způsobil, že se benediktinské kláštery postupně staly významnými středisky kultury a vzdělanosti. Současně však, v souladu s principy řehole sv. Benedikta, měly kláštery dosáhnout absolutní soběstačnosti pro zajištění své existence. Z tohoto důvodu vznikaly v jejich bezprostřední blízkosti hospodářské komplexy, v nichž se nacházelo vše potřebné pro činnost konventu. Nechyběly zde stáje, kravíny, chlévy, sýpky, mlýny ani řemeslné dílny, posléze se prosazovaly především pivovary. Na rozsáhlých pozemcích se pěstovalo obilí a další plodiny, v majetku klášterů byly rybníky, lesy i vinice. Nedílnou součástí zemědělské činnosti benediktinů se stalo vinařství, které provází existenci řádu od jeho prvopočátků. Důležitost klášterního vinařství spočívala zejména v produkci tzv. mešních vín, která se v dobách předešlých musela draze dovážet ze zahraničí. Později vinařství tvořilo nezanedbatelnou část klášterních příjmů, nutných pro samotnou existenci a rozkvět klášterních komunit. Viniční hospodaření benediktinů a řeholníků obecně, představovalo ucelený systém aktivit týkajících se pěstování vinné révy včetně jejího zpracování, následného uskladnění ve vinných sklepech spolu s distribucí přebytků vína do dalších opatství a proboštví.

Úroveň rozvoje benediktinských statků závisela na průběhu historických událostí. Zejména za husitských válek v 1. polovině 15. století byla velká část klášterních a hospodářských staveb poničena. V 18. století pak následovaly reformy Josefa II., které cílily proti klášterům, a mnoho jich bylo v tomto důsledku zrušeno. Likvidaci řeholních domů a jejich osazenstva nakonec završila "akce K" řízená komunistickým režimem v 50. letech 20. století. Do současné doby u nás přetrvala, respektive byla obnovena činnost pouhých čtyř benediktinských opatství. Jedná se o Arciopatství v Praze-Břevnově, Opatství v Broumově, které je administrováno z Břevnova, Opatství v pražských Emauzích a Opatství v Rajhradě. V této souvislosti pak nelze opomenout návrat benediktinek do České republiky v roce 2007.

Spolu s devastací řeholních majetků vzaly za své samozřejmě i vinice. Existenci velké části z nich lze dovést již jen ze zmínek v literatuře, případně z dalších pozůstatků jako jsou historické vinařské lisy nebo mnohdy architektonicky významné vinné sklepy, z nichž některé jsou v provozu doposud. Jediné dochované vinice ve správě benediktinského řádu u nás v současnosti spadají do působnosti benediktinského opatství v Rajhradě.

Benediktini svou aktivitou v mnoha oblastech lidského konání příznivě ovlivnili rozvoj společenstva v celé Evropě nejen na poli kulturním a vzdělanostním, ale také v oblasti zemědělské činnosti. V případě vinařství lze bez nadsázky konstatovat, že benediktini položili jeden ze základních kamenů tohoto odvětví u nás a šířením svých poznatků napomohli vinařství zformovat do současné podoby.

2 Cíl práce

Cílem práce je prostřednictvím studia soudobé literatury a historických pramenů, které se týkají daného tématu, provést zhodnocení současného stavu a perspektivy rozvoje pěstování révy vinné u benediktinského řádu, v obecné rovině charakterizovat vznik a vývoj benediktinského řádu u nás i ve světě a následně také osvětlit působení benediktinek a cisterciáků na našem území. V návaznosti na problematiku řehole sv. Benedikta je nutné se dále věnovat okolnostem rozšíření vinné révy, specifikovat s tím související odrůdovou náplň na zdejších vinicích a poukázat na úlohu duchovenstva při pěstování a zpracování vinné révy v Českých zemích. Stručný popis historického vývoje s orientací na vinařství jednotlivých vybraných benediktinských opatství, představuje nezbytné vodítko pro finální zhodnocení aktuální situace a možného vývoje pěstování vinné révy ze strany benediktinů u nás.

Pro účely dosažení cíle práce, bylo po provedeném seznámení se s literaturou nutné nejen přiblížit všeobecné principy klášterního hospodaření a zemědělské činnosti řeholníků, ale také poukázat na význam vinařství pro benediktiny z hlediska duchovního, postupem času i z hlediska ekonomického. Současně ze studia dokumentů vyplynula potřeba zjistit lokalitu většinou zaniklých klášterních vinic tak, aby mohla být vystihnuta komplexnost viničního hospodaření benediktinů v Čechách a na Moravě. Následně již bylo postupováno metodou analýzy materiálů, které se problematiky týkají s tím, že obsahová náplň a postup zpracování bakalářské práce byly průběžně konzultovány s vedoucím bakalářské práce Ing. Lubomírem Lampířem, Ph.D.

Veškeré použité prameny literatury a poznámky pod čarou jsou uvedeny v seznamu literatury.

3 Obecně k dějinám Řádu sv. Benedikta

Řád sv. Benedikta - latinský název *Ordo sancti Benedicti*, zkráceně OSB - je nejstarší organizovanou řeholí v Západní Evropě, s mužskou i ženskou větví.¹ Zakladatelem řádu byl Benedikt z Nursie, jehož život a myšlenky přibližuje následující kapitola.

3.1 Svatý Benedikt z Nursie

Benedikt, jehož jméno je odvozeno od latinského *benedictus* (požehnaný), se narodil přibližně roku 480 n.l. v italské Nursii jako jedno z dvojčat. S ním se narodila i jeho sestra Scholastika. Scholastice později pomohl vybudovat ženský klášter v blízkosti svého kláštera v oblasti Monte Cassina. Na přání rodičů odešel studovat právo a rétoriku do Říma, ale zdejší rozpustilý život a morálka spolužáků jej nenaplňovaly, proto z Říma odešel. Usídlil se v pustém okolí Subiaka, kde žil asi tři roky v ústraní.

Jeho bezúhonný a ctnostný život však nezůstal bez povšimnutí. Brzy na sebe upozornil okolní obyvatelstvo a nedaleko žijící mnišská komunita jej požádala, aby se stal jejím opatem. Benediktovy představy o řeholním životě byly však zřejmě příliš přísné a nekompromisní, takže se někteří nespokojenci začali proti němu bouřit a údajně se jej dokonce pokusili otrávit. Po tomto neúspěšném vražedném pokusu se Benedikt vrátil do Subiaka, v jehož okolí pak založil na různých místech 12 malých řeholních komunit, každou o dvanácti členech. V roce 529, ve věku téměř padesáti let, založil první skutečný klášter na Monte Cassinu, který spravoval až do konce života a v němž také roku 547 zemřel. Zde sepsal zásady benediktinské řehole - *Regula sancti Benedicti*, jíž se řád spravuje dodnes.²

Životopis sv. Benedikta sepsal papež Řehoř Veliký a umístil jej do druhé knihy svých Dialogů. Kapitoly, které se týkají sv. Benedikta, popisují jeho život, činy i zázraky formou dialogů se svým fiktivním žákem Petrem. Tento papež byl velkým propagátorem benediktinského řádu a podporoval jeho šíření. Zprvu vznikaly benediktinské kláštery především v Itálii, následně se rozšířily i do Francie a Anglie. Do Německa řád pronikl v 7. století.³ Papež Pius XII. nazval sv. Benedikta "otcem Evropy" a Papež Pavel VI. ho v roce 1964 prohlásil za patrona Evropy. Sv. Benedikt je patronem učitelů, horníků, mědirytců, speleologů, studujících, zemědělských pracovníků, stavebních pracovníků a umírajících. Benediktova řehole se časem za podpory papeže i císaře rozšířila po celé Evropě.

¹ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 15

² Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 15

³ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 17

Později s nástupem reformních směrů, jako jsou například cisterciáci (1119) se pro původní mnichy vžilo označení benediktini.⁴

3.2 Organizace a struktura řádu

Organizaci Řádu sv. Benedikta upravuje Benediktinská konfederace, která duchovenstvo člení do jednotlivých kongregací. Do těchto kongregací jsou zařazena jednotlivá opatství, čímž vznikají sloučená opatství, která ale nadále zůstávají autonomní. Fungující benediktinské kláštery v České republice, chorvatský klášter v Čokovaciu a slovinský klášter v Mariboru jsou takto spojeny do Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha (*Congregatio Slava S. Adalberti*). V České republice sem spadají opatství v Břevnově, Rajhradě, Broumově a Emauzích. Vznikla v roce 1945 a v jejím čele stojí opat kláštera v Břevnově. V současné době Slovanská benediktinská kongregace čítá 30 řeholníků, z čehož 22 působí na našem území.⁵ Mnohé konventy zanikly během husitských válek, část jich byla zrušena za josefínské reformy a zbývající v roce 1950. Znakem benediktinských klášterů je v modrém poli zlatý patriarchální kříž s heslem Pax na zlatém trojvrší. Řeholním oděvem je černý hábit s kapucí.⁶

Následující tři kongregace se v rámci Benediktinské konfederace řadí mezi největší co se týče počtu osazenstva (včetně noviců) v porovnání let 1960 a 1995: Subiaco (1846 a 1287), Americano - Casinensis (1998 a 1167), Ottiliensis (1250 a 1086). Naproti tomu Slovanská benediktinská kongregace s 29 mnichy v roce 1995 se řadí k těm nejmenším.⁷

K roku 1999 se benediktinská konfederace skládala z 21 kongregací. Všechny benediktinské domy (konventy) jsou samostatné. Jednotlivé kláštery (*monasterium*, ojediněle *archisterium* pro nejstarší a nejdůležitější) se nazývají opatství (*abbatia*), jimž stojí v čele opat (*abbas*), popřípadě arcipat, menší se nazývají převorství (*prioratus*) a jsou řízené převorem (*prior*), a konečně v minulosti existovala probošství (*praepositura*), vedená proboštem (*praepositus*), která byla závislá na některém opatství. Zástupcem opata v konventu je převor, někdy má však opatův zástupce titul děkana (*decanus*). Není-li volba opata provedena, řídí opatství převor-administrátor (*prior-administrator*) nebo konventuální převor.⁸

⁴ Jirásko, 1991. Církevní řády a kongregace v Českých zemích

⁵ <http://www.osbatlas.com/default.asp?id=369>

⁶ Jirásko, 1991. Církevní řády a kongregace v Českých zemích, s. 45

⁷ Johnston, 2000. Encyclopedia of Monasticism, s. 326

⁸ Buben, 2004. Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, s. 13

3.3 Řád benediktinů

Řád svatého Benedikta (*Ordo Sancti Benedicti, OSB*) je nejstarší existující mnišský řád západního křesťanství. Mniši respektují stanovená pravidla „*Regula*“, která Benedikt sepsal na základě vlastních zkušeností a dále se inspiroval z dřívějších děl autorů sv. Basila Velikého, sv. Řehoře Naziánského a sv. Jana Kassiánského.⁹

Vlastní text řehole sestává z úvodu a ze 73 kapitol, pojednávajících o všech aspektech života mnišského společenství v klášteře, který byl pochopitelně ovlivněn dobou, v níž sv. Benedikt žil. Text řehole se sice neměnil, nicméně v pozdějších obdobích byl upřesňován dalšími výklady tak, aby odpovídal novým životním podmínkám.¹⁰ Mezi hlavní povinnosti řeholníků patří služba Bohu, poslušnost, pokora a usilovná práce. Mniši skládají čtyři sliby: chudoby, čistoty, poslušnosti a slib stability, znamenající doživotní příslušnost k některému z klášterů.

Benedikt považoval zahálení za nepřítele duše, proto se vedle "svatého čtení", měli bratři zaměstnat i tělesnou prací.¹¹ V duchu hesla „*Ora et labora*“ (Modli se a pracuj), byl mnišský den rozdělen maximálně efektivně mezi modlitbu a práci. Pravidla řehole sv. Benedikta pamatují i na ekonomické záležitosti konventu. V klášteře byla vyčleněna osoba odpovědná za záležitosti provozní a hospodářské, mezi něž patřilo zejména stravování, péče o zařízení kláštera a případně záležitosti stavební. Vzhledem k tomu, že kláštery usilovaly o soběstačnost, věnovali se mniši v rámci své manuální práce kultivaci přilehlé krajiny, obdělávání pozemků a péči o klášterní zahrady. Zemědělské přebytky bylo možno prodávat na trhu, stejně jako bylo dovoleno prodávat umělecká díla vyrobená v kláštorech. Karel Veliký za své vlády v 9. století přiměl mnišské komunity ve své říši, aby přijaly řeholi sv. Benedikta. Řehole se stala závaznou pro mnišské řády celé Evropy a řády se tak začaly podílet na šíření křesťanství a vzdělání v Evropě. Kláštery se staly středisky kulturního života, získaly si nesmírné zásluhy o zachování odkazu nejen starokřesťanského nýbrž i antického písемnictví.¹² Šlechetné bylo jejich působení misijní a vzdělávací, věnovaly se rovněž péči o nemocné v klášterních špitálech.

⁹ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 16

¹⁰ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 17

¹¹ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 21

¹² Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 25

3.4 Benediktini u nás a ve světě

Během pontifikátu papeže Řehoře Velikého (540-604) se řehole sv. Benedikta rozšířila po celé Evropě, Itálií počínaje.¹³ Roku 597 se vydali misionáři z Říma do Anglie, kde se usadili v Canterbury. Zde byl počátkem 7. století založen klášter.¹⁴ K dalším významným klášterům patří například burgundský klášter Cluny s kostelem, který byl do 16. století největší v Evropě, švýcarský Sankt Gallen u Bodamského jezera, jehož architektonický plán z roku 820 je nejstarším dochovaným, Fulda v německém Hesensku či nejstarší maďarský klášter Pannonhalma. Nejvýše položený benediktinský klášter sídlí na tzv. střeše světa - na břehu jezera Titicaca.¹⁵ Nelze vyjmenovat všechny významné kláštery, ale některé je třeba připomenout. V Anglii je to kromě Canterbury klášter Westminster, pohřebiště anglických králů a korunovační katedrála. V Itálii je to především Monte Cassino, kolébka řádu, založené sv. Benediktem roku 529. Ve Francii vyniká významem Saint-Denis, dnes součást Paříže, pohřebiště francouzských králů. Ze španělských klášterů vyniká především Montserrat se sochou sedící Černé Madonny z Montserratu. V dnešním Lucembursku je to zejména klášter Echternach. V Rakousku je významný klášter Kremsmünster, dále pak Göttweig u Kremže a výstavný barokní klášter Melk na Dunaji.¹⁶

V Čechách byli benediktini organizováni v rámci staré Českomoravské kongregace, v jejímž čele stál obvykle opat kláštera v Břevnově. Břevnovský klášter je nejstarším mužským klášterem v Čechách a založili jej druhý pražský biskup Vojtěch Slavníkovec s knížetem Boleslavem II. v roce 993. K prvním benediktinským klášterům na našem území patřily Ostrov u Davle, Sázava, Opatovice nad Labem, Litomyšl, Klášterní Hradisko u Olomouce. Noví reformní řeholníci počátkem 12. století osazovali nově vzniklé kláštery v Kladrubech, Vilémově, Podlažicích a další. Ve 14. století pak přibýly kláštery v pražských Emauzích a v Broumově. K význačným domům na Moravě patřil zejména klášter v Rajhradě a Třebíči. Řád měl mimo to na území Čech a Moravy i velké množství probošství, převorství a cell. V průběhu husitských válek zaniklo mnoho konventů, některé byly v josefinské době zrušeny a ty, které v té době nezanikly, byly zrušeny v roce 1950. Poslední z dochovaných kongregací na našem území je Slovanská kongregace sv. Vojtěcha, která vznikla v listopadu 1945. Do této kongregace patří 4 dosud zachované kláštery, a to opatství v Břevnově, Rajhradě,

¹³ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 17

¹⁴ Grnowski, 2012. Patrimony, culture and hospitality, s. 38

¹⁵ Grnowski, 2012. Patrimony, culture and hospitality, s. 39, 51, 52

¹⁶ Buben, 2004. Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, s. 20, 21, 22

Broumově a Emauzích.¹⁷ Prvnímu benediktinskému klášteru na Břevnově předcházela vznik ženské větve benediktinů, kdy první konvent benediktinek u nás byl založen přibližně roku 973 u sv. Jiří na Pražském hradě. Jednalo se o nejstarší klášter v Čechách vůbec.

Již zmíněný klášter Pannonhalma se rozkládá v severozápadní části Maďarska, asi 20 km od známého Győru. Je to jedna z nejstarších památek v Maďarsku, založená v roce 996. Je to druhé největší opatství na světě. Aktuálně žije v klášteře asi 50 mnichů. Součástí kláštera je zahrada, kde pěstují přibližně si 30 druhů bylin, které jsou také zdrojem financí kláštera. Především levandule činí většinový podíl z produkce zahrady. Pannonhalma je rovněž předním pěstitelem vína pro region Pannonia, vlastní velký sklep a v okolí kláštera se rozkládá více než 100 hektarů půdy určené pro vinice.¹⁸ Typické odrůdy: nejrozšířenější jsou Ryzlink vlašský, Müller Thurgau, Chardonnay a Tramín, z modrých odrůd se tu cítí dobře Pinot Noir. Obvyklý styl vín: zejména středně plná aromatická bílá vína a spíše lehčí červená vína s jemnými, komplexními chutěmi.

Rovněž v Polsku mají benediktini téměř tisíciletou tradici. Konkrétně v Týnci nedaleko Krakova se rozkládá nejstarší benediktinské opatství v Polsku. První benediktini se v Polsku objevili kolem poloviny 11. století. Uvádí se, že týnecké opatství vzniklo roku 1044, avšak není zřejmá relevance tohoto data. Týnecké opatství bylo velmi významné už od samého začátku, zejména v náboženství, ale také v umělecké a politické sféře. Po uzavření opatství v roce 1816 se sem benediktini vrátili po více než sto letech. Postupně byla činnost kláštera znovu obnovena a získal zpět svou bývalou slávu. Dnes opatství nabízí návštěvníkům oblíbené turistické trasy zahrnující prohlídku opatství a muzejních výstav, stejně jako vzdělávací semináře zaměřené na historii kláštera a život mnichů.¹⁹

Nedaleko polského Krakova se nachází Stříbrná hora, která se rozkládá na úpatí kláštera Kamaldulů²⁰ v Bielanech. Víno bylo na klášterní vinici Stříbrná hora pěstováno a zpracováno mnichy stovky let. Poslední láhev z kamaldulského kláštera v polských Bielanech byla zakorkována v roce 1995. Brzy poté zemřel jeden z posledních polských mistrů vinařů - bratr Doroteusz. Tak zde skončila éra klášterního vína. Nicméně atmosféra místa nedala milovníkům vína zapomenout. V roce 2012 obnovil kamaldulský klášter 12 hektarovou vinici na Stříbrné hoře²¹ s tím, že jejich počáteční produkce čítala 20 000 lahví

¹⁷ Jirásko, 1991. Církevní řády a kongregace v zemích českých, s. 43, 44

¹⁸ Agentura pro rozvoj Broumova, 2015. Via benedictina na cestách, s. 63

¹⁹ Agentura pro rozvoj Broumova, 2015. Via benedictina na cestách, s. 49

²⁰ Buben, 2007. Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, s. 30, 31

²¹ <http://krakow.naszemiasto.pl/arttykul/klasztor-kamedulow-krakow-w-winnicy-na-krakowskich,3543752,artgal,t,id,tm.html>

ročně. Dnes je vinice na Stříbrné hoře jednou z největších vinic v Polsku, kde se ročně vyrobí více než 50 000 lahví vína - od nasládlého Hibernál až po těžké červené Pinot Noir.²²

V Polsku působily i benediktinky ze Staniatki. Byly první majitelky hospodářských pozemků v oblasti polského Lazy. V jejich rukou zůstala země od 13. století do druhé světové války. Sestry měly na pozemcích mimo jiné hostinec a mlýn. Po válce převzal území stát v rámci pozemkové reformy. V procesu přeměny v roce 1970 se hospodářství v Lazech dostává Jagellonské univerzitě v Polsku. Založení experimentální vinice bylo částečně reakcí na potřeby výuky na Jagellonské univerzitě. První réva vinná byla zasazena v dubnu 2005 a šlo o odrůdy - bílá Aurora, Bianca, Hibernál, Dawn, Muscat, Serena, Seyval Blanc, Sibera a červené Léon Millot a Marechal Foch. Na jaře 2006 bylo osazeno 0,7 ha vinic odrůdami Cascade, Hibernál, Regent a Rondo. V plánu je uzpůsobit historické budovy jako vinný sklep. V roce 2007 byly provedeny další výsadby, což zvýšilo plochu vinic o další hektar. Zvoleny byly následující odrůdy: Aurora, Bianca, Muscat, Seyval, Blanc, Léon Millot, Marechal Foch a Rondo. Na jaře roku 2009 získala vinice další 1,3 ha plochy a nyní dosahuje celkové rozlohy 3,3 ha.²³

3.5 Ženské benediktinské kláštery u nás

Historie benediktinek v Čechách je přibližně o 20 let delší než historie českých benediktinů. Vznik prvního a zároveň nejstaršího benediktinského opatství je datován pravděpodobně kolem roku 973, kdy se z diplomatické cesty do Říma vrátila Mlada, sestra tehdejšího knížete Boleslava II a přivezla odtud papežův souhlas k založení biskupství a ke vzniku prvního benediktinského ženského kláštera v Čechách, který řídila jako abatyše s řádovým jménem Marie. Kostel sv. Jiří na Pražském hradě se v této souvislosti stal konventním chrámem a používal jej nový sbor benediktinek.²⁴

Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě se záhy stal důležitým centrem vzdělanosti a kultury. Ze všech ženských benediktinských klášterů mělo toto opatství nejdelší historii, bylo zrušeno dekretem císaře Josefa II. dne 20.3.1782. Přibližně roku 1164 bylo královnou Juditou založeno ženské benediktinské opatství sv. Jana Křtitele v Teplicích a v roce 1340 a 1346 přibýly další dva ženské kláštery benediktinek: Opatství Děťství Vykupitele v Pustiměři a

²² <http://krakow.naszemiasto.pl/arttykul/klasztor-kamedulow-krakow-w-winnicy-na-krakowskich,1583421,galop,t,id,tm.html>

²³ http://winnica-uj.pl/?page_id=38

²⁴ Vlček a kol., 1998. Encyklopedie českých klášterů, s. 439

Opatství Ducha svatého (nebo Božího milosrdenství) na Starém Městě pražském. Opatství sv. Ducha a sv. Jana Křtitele zničili husité roku 1420, klášter v Pustiměři zanikl v roce 1588.

K obnově ženské větve řádu na území Čech dochází po více než 100 letech, kdy opatství Nonnberg v Salzburgu na žádost německé Beuronské benediktinské kongregace zakládá v roce 1888 nový klášter benediktinek na pražském Smíchově. Nově vzniklé Opatství sv. Gabriela se během několika let rychle rozrostlo, takže už v roce 1904 odchází několik sester oživit činnost opatství sv. Hildegardy v Eibingen v Německu. Po válce a vzniku Československé republiky v roce 1918 se sestry, převážně německé národnosti, obávaly protiněmeckých nálad a celá komunita proto raději přesídlila do rakouského Bertholdsteinu, kde žije doposud.

Po odchodu sester z Opatství sv. Gabriela roku 1918, neexistoval v Čechách již žádný klášter benediktinek. Několik sester s českým původem však vždy působilo na různých místech v zahraničí.²⁵ V roce 2007 byla v Čechách obnovena ženská větev řehole sv. Benedikta. Klášter v Praze na Bílé Hoře, kde nyní benediktinky působí, se stal prvním klášterem, který založily benediktinky mnichovské Komunity Venio v zahraničí.

V souvislosti s benediktiny nelze opomenout cisterciáky, kteří se z benediktinů vymezili s tím, že rovněž důsledně dodržují řeholi sv. Benedikta. Stejně jako benediktini, i cisterciáci na našem území v hojné míře pěstovali a zpracovávali vinnou révu. Následující dvě kapitoly se proto věnují stručné historii cisterciáků a jejich působení v oblasti vinařství u nás, konkrétně v žernosecké lokalitě.

4 Historie Řádu cisterciáků

Řád cisterciáků vznikl reformním úsilím několika benediktinských mnichů z kláštera v Molesme ve Francii, kteří roku 1098 odešli do pustiny v Citeaux (Cistercium) u Dijonu v Burgundsku, kde založili nový konvent.²⁶ V novém konventu byla důsledně dodržována řehole sv. Benedikta a důraz byl kladen i na těžkou manuální práci. Důležitým mezníkem se stal rok 1112, kdy do kláštera vstoupil mladý šlechtic Bernard, který se projevil jako pronikavý myslitel a zdatný organizátor.²⁷ Byl to právě Bernard z Clairvaux, kdo roku 1113 dokončil reformu a jeho snaha byla završena roku 1119, kdy papež Kalixt II. schválil nový řád. Cisterciácký řád se rychle šířil a kolem roku 1153 zahrnoval již na 350 klášterů svázaných pevnými filiačními vazbami. Četnost nových založení (jen mužských klášterů

²⁵ www.benediktinky.cz

²⁶ Jirásko, 1991. Církevní řády a kongregace v zemích českých, s. 46

²⁷ Vlček a kol., 1998. Encyklopedie českých klášterů, s. 114

posléze vzniklo více než 2000) si vyžádala nařízení, že nový klášter nesmí vzniknout v okruhu 10 mil od kláštera již stávajícího.²⁸ Cisterciácké domy vznikaly nejen ve Francii, ale také Německu a jinde v Evropě. Konvent v Citeaux se stal mateřským domovem všech ostatních klášterů, u nichž byl přísně dodržován vztah dceřinné podřízenosti ke klášteru v Citeaux. Hlavní poslání řádu vyjádřila již nejstarší statuta opatů Alberika, Štěpána a sv. Bernarda. Zavazovala členy řádu k odmítání světského života, naprosté oddanosti ve službě církvi, k pokoře, dobrovolné chudobě, poslušnosti, manuální práci, k řádové kázni a snaze po dokonalosti. Důležitým pastoračním úkolem se později stala duchovní správa ve farnostech. Ve starší době sehrály cisterciácké kláštery významnou úlohu při kultivaci nově osídlovaných území a jejich domy se stávaly průkopníky v zavádění pokrokových zemědělských metod, právě tak jako středisky kultury, umění a vzdělanosti. Řád byl uspořádán územně podle provincií, zvaných kongregace. Jednotlivé konventy se nazývaly opatství a převorství, menší domy probošství. V Čechách měl řád své konventy již od poloviny 12. století a to nejprve v Sedlci u Kutné Hory a krátce na to i v Plasech, Mnichově Hradišti, později to byly Nepomuk, Klášter nad Dědinou, Maš'ov, Osek, Vyšší Brod, Zlatá Koruna a Zbraslav. Ve 13. století byly zřízeny rovněž moravské kláštery na Velehradě, ve Žďáru nad Sázavou a ve Vizovicích. Řád měl současně větší počet menších klášterů a probošství v Čechách a na Moravě jako Nížkov, Dubina, Klášterní Skalice, Česká Lípa, Kouřim, Chotěboř, Mariánský Týnec, Přibyslav a další.²⁹

Bývalý cisterciácký klášter v Sedlci u Kutné Hory (vznikl 1142), byl prvním klášterem tohoto řádu v Čechách, přičemž se podílel na rozvoji vinařství v této oblasti.³⁰ Dnes na tuto tradici navazují Vinné sklepy Kutná Hora.³¹

V současnosti se řád dělí na 13 kongregací (provincií) s 80 mužskými kláštery (opatstvími a převorstvími) a zhruba 1300 mnichy, z čehož je na 800 kněží. Po roce 1989 byla obnovena česká kongregace Nejčistšího Srdce P. Marie založena roku 1923 a zahrnující nyní opatství v Oseku a ve Vyšším Brodě. Součástí této kongregace jsou také německá převorství v Rosenthalu a Langwadenu a dále kláštery v Předklášteří u Tišnova, Mariensternu a Marienthalu v Lužici. Základním řeholním oděvem je bílý hábit s černým škapulířem a černým cingulem, bílý chórový plášť, u opatů černá mozeta.³²

²⁸ Vlček a kol., 1998. Encyklopedie českých klášterů, s. 114

²⁹ Jirásko, 1991. Církevní řády a kongregace v zemích českých, s. 47

³⁰ Štroblová a kol., 2000. Kutná Hora s okolím, s. 40

³¹ <http://www.vinokutnahora.cz/>

³² Vlček a kol., 1998. Encyklopedie českých klášterů, s. 114

Všechny řeholní řády pěstovaly vinnou révu a vyráběly víno. To samozřejmě platí i o benediktinech a cisterciácích. Důvodem byla skutečnost, že víno představovalo nepostradatelnou součást křesťanské mše. Víno pro tyto účely nesmělo být vyrobeno z ničeho jiného než z hroznů vinné révy, neboť mělo symbolizovat Ježíšovu krev.

4.1 Cisterciáci v Žernosekách

Cisterciáctví mniši se v rámci svých zemědělských znalostí orientovali i na pěstování a zpracování vinné révy. V Čechách to bylo kromě jiného na pozemcích v okolí Žernosek. Na obou stranách řeky Labe leží dvě obce: Velké a Malé Žernoseky. V pramenech je však možno obě lokality odlišit až od roku 1433, kdy ves na pravém břehu Labe se nazývá Žernoseky (Velké), ves na levém břehu Žernosečky (název Malé Žernoseky je doložen až roku 1638).³³ Vinařství v této oblasti od počátků rozvíjelo duchovenstvo. Již ve 12. století se pozemky žernosecké stávají majetkem premonstrátů a ti s největší pravděpodobností započali vinařskou historii tohoto kraje.

Z majetku duchovního dostalo se údolí na krátký čas do rukou mocných českých pánů z Lípy. Podle záznamu z 12. dubna 1237, vlastnil Žernoseky Jindřich z Lípy, syn Smila zvaného Světlík. Ten v roce 1248 převedl majetek na litoměřického občana Hartwiga, za určitých podmínek pro kolonizaci. Právě z tohoto období datuje se první písemná zmínka o žernoseckých vinicích. 12. září 1251 byly obce Lovosice s dvorem Sulevice, Velhota a Žernoseky prodány duchovnímu řádu cisterciáků z kláštera Mariazell z Altzellu u Míšně.³⁴ Ačkoli bývají cisterciáci často označováni za zakladatele žernoseckého vinařství, není tomu tak, nicméně je lze považovat za budovatele a šířitele vinařství v žernosecké oblasti. Řádu v té době náleželo mnoho klášterů na severu Německa a je tedy pravděpodobné, že zásoby vína do německých klášterů přicházely právě z Žernosek.

Je třeba předpokládat, že v lokalitě Žernosek, byla přinejmenším dvě sídla. V jedné části vzniklo vladycké sídlo, doložené v roce 1276, druhou, významnější část, získal v roce 1251 cisterciácký klášter Alzelle v Míšni. V témže roce přišel z Míšně do Žernosek opat kláštera Eberhard se 3 mnichy, založil zde dřevěný dvorec a specializoval se na pěstování vinné révy. Již ve druhé polovině 13. století byly pod klášterním dvorcem vyhloubeny nejstarší vinné sklepy (Dlouhý, Krátký, Apoštolský, Panenský a asi i Jánský), které se

³³ Anděl, R. a kol., 1984. Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III., s. 501

³⁴ Kraus, 1955. Historie Žernoseckého vinařství, s. 4

dochovaly až do současnosti.³⁵ Celý sklepní komplex má výměru 982 m² a dle jeho rozsahu se dá usuzovat na velké množství vína, které tam bylo uchováváno. Zřejmě nemohlo být spotřebováno jen zdejšími cisterciáckými kláštery, a proto se mniši orientovali i na trhy v Německu, kam se vyvážel hlavní podíl určený řeholním klášterům. V té době se žernosecké víno stalo prvním českým vínem, které bylo předmětem vývozu zboží ze země.³⁶ V průběhu třicetileté války, kdy došlo ke zpusťování Velkých Žernosek s tvrzí, využívala švédská vojska sklepy jako vězení. Na místě vypálené tvrže nechal nový majitel Jan Hartvík z Nostic koncem 17. století vystavět nový zámek v barokním slohu. Koncem 18. století proběhla druhá etapa výstavby zámku, kdy bylo přistaveno další pozdně barokní sídlo. Ze vstupní haly žernoseckého zámku lze projít do zmíněných vinných sklepů. Roku 1916 majitel Sylva-Taroucca zámek prodal. Celý areál zámku s vinnými sklepy a panskými vinicemi odkoupila vinařská firma J. Oppelt a synovec. Ta zde zřídila vinárnu.³⁷ V letech 1919-1928 zde fungovala česká menšinová škola a po roce 1945 se stal celý viniční komplex se zámek a sklepy majetkem státu. Nejprve to byly Státní vinné sklepy, pak výzkumná stanice vinařská, následně šlechtitelská vinařská stanice. Od roku 1916 byl interiér zámku postupně přizpůsobován nové - viniční funkci.³⁸ V současné době vlastní žernosecký viniční areál soukromá společnost Žernosecké vinařství, s.r.o. Vína z proslulých viničních tratí Malá Vendule, Velká Vendule, Mariánská a Pod Lovošem dozrávají v historických cisterciáckých sklepech.

Působení cisterciáků v žernoseckém okolí je kromě dochovaných pozůstatků jejich vinařství o to významnější, že název obce Žernoseky se vyskytuje již v tzv. litoměřické kapitule z roku 1057, kde se nachází rovněž první zmínka o vinicích v Čechách.

5 Rozšíření vinné révy na území Čech a Moravy

Pěstování révy vinné k nám zanesli nejspíš Římané. Slovanské obyvatelstvo pravděpodobně nepoznalo pěstování révy přímo od Římanů, ale jistě zprostředkovaně od kmenů sídlících v Podunají. První vinice v Čechách zakládala dle pověsti sv. Ludmila v okolí Mělníka a první zmínka o českých vinicích se nachází v darovací listině Spytihněva II.

³⁵ Anděl a kol., 1984. Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III., s. 501

³⁶ Kraus, 1955. Historie Žernoseckého vinařství, s. 5, 6

³⁷ Anděl a kol., 1984. Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III., s. 502

³⁸ Anděl a kol., 1984. Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III., s. 502

kolegiátnímu kostelu sv. Štěpána v Litoměřicích z roku 1057. Na Moravě je to darovací listina klášteru benediktinů v Třebíči z roku 1101.³⁹

Bylo to opět náboženství, které zformovalo odrůdy vinné révy do moderní podoby. Víno v severozápadní Evropě bylo využíváno k bohoslužebným účelům a k šíření vinic dávala podnět církev. Člověk vybíral z přírody především takové jedince, jejichž hrozny se hodily pro výrobu jakostního vína. Tak vznikly odrůdy, které dnes tvoří hlavní náplň našich vinic. Burgundské bílé, šedé i modré, Svatovavřínecké, Ryzlink rýnský, Sylvánské, Veltlínské a mnoho dalších. Odrůdy se k nám dovážely z Uher, Rakouska, Německa, ale i Francie, Itálie a Chorvatska. Víno se pěstovalo a zpracovávalo ve směsích, k výsadbě jednotlivých odrůd docházelo ojedinele především ve středních Čechách. Postupně dostaly přednost odrůdy s kvalitními hrozny před odrůdami s vysokým výnosem a nižší kvalitou.⁴⁰

5.1 Odrůdy révy vinné pěstované na našem území dříve a nyní

První písemná zpráva o pěstování vinné révy na Moravě pochází již z roku 1101 a je dochována v Zakládací listině zaniklého benediktinského kláštera v Třebíči. Ačkoli má tedy vinařství na území Čech a Moravy dlouhou tradici a zejména ve středověku bylo velmi populární a rozšířené, neexistují přesné záznamy o tom, jaké odrůdy se na vinicích v té době pěstovaly. Vytvoření ucelené evidence původních odrůd zkomplikoval i fakt, že každá odrůda měla několik synonym používaných v lidové mluvě a v různých regionech byla nazývána jinak podle oblastních zvyklostí.

Nejčastěji nejdeme zmínky o dovozech sazenic nebo réví z Francie, Německa, Rakouska a Uher. Podle všeho odrůdu Burgundské Modré (francouzsky Pinot noir - dnešní bohužel nevhodný název Rulandské modré) dovezl císař Karel IV. spolu s francouzskými rodinami z Burgundska.⁴¹ Avšak ve skutečnosti neexistuje žádný spolehlivý historický pramen, že Karel IV. nechal dovézt víno z Burgund a toto tvrzení vychází pouze z roviny pravděpodobnosti.

Ucelenější popis pěstovaných odrůd na území Čech a Moravy vypracoval až v roce 1558 pražský učitel Jan Had ve svém pojednání "Vinice v jakém položení má býti (a jakým způsobem člověk má ji dělati) aby toho hodný užitek mohl míti: Při tom také jak se víno chovati a opatrovati má." V tomto spise uvádí pěstované odrůdy původem z Rakouska, konkrétně odrůdu zvanou Vídeňka (dnes Běl velká, Weisser Heunisch), Běl (nyní Běl drobná,

³⁹ Kraus, 2012. Pěstujeme révu vinnou, s. 8

⁴⁰ Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína, s. 16

⁴¹ Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína, s. 178

Gelber Heunisch). Odrůda dříve nazývaná Klenice (nyní Klenice bílá, Goher) byla dovezena z Uher. Zřejmě z Francie či Itálie pochází nynější Muškát žlutý - Muscat blanc dříve Muškatel. Z Německa byla nejspíš přivezena odrůda Němčina (v současnosti pod názvem Rulandské, Pinot gris) a z Německa nebo Alsaska pocházel Bronišť (nyní Tramín bílý). Dnešní odrůda Běloočko, dříve zvaná Topol, přišla do Čech z Dalmácie.⁴² Autor bohužel neuvádí zastoupení jednotlivých odrůd v určitých oblastech, lze se pouze domnívat, že na vinicích převažovalo vícedruhové osazení vinnou révou než osazení jednou odrůdou.

K soustavnému zjištění odrůdové náplně českých vinic došlo až v roce 1883, kdy se na nich nacházelo 59% Burgundského modrého resp. Rulandského modrého – dnešní název, 18% Sylvánského zeleného, 14% Tramínu bílého, 2% Ryzlinku rýnského a po 1% Tramínu červeného, Chrupky, Modrého Portugalu, Svatovavříneckého a 0,5% Burgundského bílého resp. Rulandské bílé. Zbytek tvořila menší množství odrůd Elblink, tehdy zvaný Tarant, Rulandské, Trolínské, Mlynářka, Jakubské, Arbst a Veltlínské červené i zelené.⁴³ S nástupem mechanizace viničních prací a snahy o maximalizaci výnosů a s tím spojenou rentabilitu po druhé světové válce ovládla vinice zejména v Čechách odrůda Müller Thurgau.

Morava byla pod vlivem rakouského případně uherského vinařství. Pěstovány byly především odrůdy ze skupiny Veltlínského - Veltlínské zelené, které je pěstováno dodnes, Veltlínské červenobílé (dříve zvané Ryvola), Veltlínské červené a na některých vinicích doposud zachované Veltlínské modré, dříve zvané Modrý Janek, v Čechách pod názvem Brunat nebo Buzín modrý. Často se pěstoval Elblink, který později ustoupil. Především na Strážnicku byla zastoupena Kadarka bílá, zvaná též Frašták. Méně častá byla uherská odrůda Budínka a Lampart bílý (Rachenputzer). V 18. století se rozšířilo Ortliebské na Moravě. Při hranicích s Rakouskem se pěstoval Červenošpičák a Zierfahndler, lidově Cynifál, případně odrůda Oesterreichisch weiss, podobná Sylvánskému. Dále byl poměrně často zastoupen Ryzlink vlašský s Veltlínským zeleným jako hlavní odrůdy a k nim se přidávala Chrupka na zmírnění kyselin, na přelomu 19. a 20. století pak především Portugalské šedé. Na Slovákku má dlouhou tradici Ryzlink rýnský, zvaný též Starosvětské, Rezlín nebo Lipka. Starosvětské byl používán název i pro Frankovku, někdy též Lampart černý, Neskorák nebo Karmazín. Burgundské modré se pěstovalo především v okolí Bzence a rozhodně ne v takovém rozsahu jako v Čechách.⁴⁴ Na Slovákku se rovněž často pěstovalo Sylvánské zelené, které později ustoupilo Neuburskému. V okolí Znojma se pěstovala i odrůda Bouvierův hrozen.

⁴² Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína, s. 178

⁴³ Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína, s. 179

⁴⁴ Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína, s. 180

Důsledkem epidemie révokazu na počátku 20. století byly moravské vinice téměř zničeny. První rekonstrukce moravských vinic probíhala hlavně po první světové válce a zaměřila se nejen na štěpované sazenice révy, ale současně i na výsadby každé odrůdy zvlášť a také na zlepšení odrůdové náplně ve smyslu rozšířenějšího pěstování odrůd jakostních. Tím vymizelo velké množství starých vinic se smíšenou odrůdovou náplní, na nichž bylo největší odrůdové bohatství. Nastupovala racionalizace ve vinohradnictví a s novějšími způsoby pěstování révy se pronikavě snížil i počet užívaných odrůd.⁴⁵

Obecné poznatky k odrůdám pěstovaným v minulosti na našem území lze vztáhnout i na benediktinské vinařství. Nelze spolehlivě zodpovědět otázku jaké odrůdy se na vinicích českých a moravských benediktinských klášterů pěstovaly v dobách dřívějších. Jak již bylo uvedeno, tuto oblast komplexněji osvětlilo až pojednání Jana Hada roku 1558. Z dlouholeté tradice a nesporných úspěchů benediktinského vinařství lze pouze usuzovat, že při volbě, v té době jistě omezené odrůdové nabídky, respektovali podnebí zdejší krajiny, složení půdy, teplotu, množství srážek, nadmořskou výšku při zohlednění dalších detailů a využití svých zkušeností tak, aby efektivita jejich činnosti byla maximální. Současně sledovali trendy v pěstování a zpracování vína, které aplikovali i na tuzemských vinicích. Získávali zkušenosti ohledně pěstování nových odrůd pocházející ze zahraničí např. Burgund, a tyto následně předávali dalším vinařům, pracujícím na klášterních vinicích.

V roce 1997 bylo zastoupení jednotlivých odrůd vinné révy na našem území následovné: Müller Thurgau 19,5%, Veltlínské zelené 18%, Ryzlink vlašský 12,6%, Ryzlink rýnský 6,1%, Rulandské bílé 5,7% (zde započtena i méně početná odrůda Chardonnay), Veltlínské červené rané 2,8%, Sauvignon 1,9%, Muškát moravský 1,9%, Neuburské 1,7%, Rulandské šedé 1,5%, Tramín červený 1,4%, z modrých odrůd pak Svatovavřínecké 9,6%, Frankovka 5,3%, Zweigeltrebe 2,6%, Portugalské modré 2,1%, André 1,8%, Rulandské červené 0,7%.⁴⁶

Naproti tomu v současné době jsou v Čechách a na Moravě nejvíce pěstované odrůdy vinné révy zastoupeny v následujícím poměru: Hibernál 1,12%, Chardonnay 5,18%, Muškát moravský 2,46%, Müller Thurgau 8,92%, Rulandské bílé 4,69%, Rulandské šedé 5,27%, Ryzlink rýnský 7,08%, Ryzlink vlašský 6,9%, Sauvignon 5,45%, Tramín červený 3,8%, Veltlínské červené rané 1,05%, Veltlínské zelené 9,61%, z modrých odrůd pak André 1,37%,

⁴⁵ Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína, s. 181

⁴⁶ Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína

Cabernet Moravia 1,12%, Cabernet Sauvignon 1,38%, Frankovka 6,59%, Modrý Portugal 3,49%, Rulandské modré 4,14%, Svatovavřinecké 6,78%, Zweigeltrebe 4,44%.⁴⁷

Z uvedených přehledů je patrné, že se za 20 let, i s ohledem na cyklus obnovování vinic, odrůdová náplň na našich vinicích příliš nezměnila. Největší posun lze zaznamenat v případě odrůd Müller Thurgau, jehož zastoupení pokleslo o více jak 11%, Veltlínské zelené, jehož zastoupení kleslo o více než 8%, Ryzlink vlašský, kde je pokles o téměř 6%. Naopak se častěji pěstuje Chardonnay a Rulandské šedé. Z modrých odrůd došlo k největšímu poklesu u odrůdy Svatovavřinecké (téměř o 3%), naopak objevuje se Cabernet Moravia a Cabernet Sauvignon. Snížení četnosti tradičních odrůd umožnilo nástup nově vyšlechtěných a schválených odrůd. Stále žádanější jsou odrůdy révy, které vykazují zvýšenou odolnost proti houbovým chorobám. Odrůdy révy vinné, tzv. PIWI (z německého pilzwiderstandfähige Rebsorten) nebo také interspecifické odrůdy, postupně doplňují sortiment klasických odrůd a oslovují větší okruh pěstitelů i spotřebitelů.

Šlechtění interspecifických odrůd spočívá v křížení odrůd evropské révy s americkými druhy rév, které rostou volně v přírodě a mají určitý stupeň odolnosti.⁴⁸ Interspecifické (PIWI) odrůdy mají své opodstatnění pro rychle se vyvíjející odvětví - ekologické pěstování révy vinné.

Příkladem je oceňovaná interspecifická odrůda Hibernál. Jedná se o pozdní až velmi pozdní moštovou bílou odrůdu s plnou zralostí začínající koncem října, sklizňovou zralost má 1-2 týdny před Ryzlinkem rýnským. V České republice byla do seznamu odrůd ve Státní odrůdové knize zapsána v roce 2004. Vyšlechtěna byla v německém Geisenheimu profesorem Helmutem Beckerem a vznikla mezidruhovým křížením odrůd 'Seibel 7053' x 'Ryzlink rýnský' klon 239 Gm/F2 generace. List má velký, srdcovitého tvaru, profil čepele rovný. Hrozen má malý až středně velký, hustý. Bobule malá až středně velká, tvar na profilu kruhovitý, barva slupky zlatořžová, stopka středně dlouhá. Odrůda dobře odolává zimním i jarním mrazům a pod fungicidní ochranou se vyznačuje střední odolností proti napadení plísní šedou, plísní révy a odolností proti napadení padlím révy. Odrůda je odolná sprchávání. Výnos hroznů má středně vysoký, cukernatost moštu je vysoká.⁴⁹ Víno má výbornou kvalitu, zelenožlutou barvu, v chuti se prolínají květinové a bylinné vůně. Charakterové chuťové vlastnosti má bylinné a ovocné (zralá broskev, grapefruit, ostatní citrusy s kořenitými tóny).

⁴⁷ údaje převzaty ze Seznamu doporučených odrůd dle Ústředního kontrolního a zkušebního ústavu zemědělského

⁴⁸ Kraus a kol., 1997. Encyklopedie českého a moravského vína, s. 24

⁴⁹ Ludvíková a kol., 2016. Přehled odrůd révy 2016, s. 52

Víno je plné, harmonické, dlouhé, aromatického až silně aromatického typu. Udržovatelem odrůdy v České republice je spol. Vinofrukt, a.s.⁵⁰

Solaris je další úspěšná mezidruhovná moštová odrůda původem z Německa, kterou vyšlechtil roku 1975 v německém Freiburgu Norbert Becker křížením odrůd Merzling /Seyvel blanc x (RR x RŠ)/ x GM 6493. Otcovská odrůda pochází ze semenáčků, které roku 1964 vyšlechtil prof. Vilém Kraus křížením odrůd Severnyi x Muškát Ottonel. Prof. Kraus nabídl semenáče prof. Dr. Helmutu Beckerovi, tehdy činném v Geisenheimu, k dalšímu využití, ten rozpoznal kvalitu materiálu a selekcí vyšlechtil křížence označeného GM 6493. V Německu je Solaris právně chráněn od roku 2001 a registrován v roce 2004.⁵¹ V České republice není odrůda zapsána ve Státní odrůdové knize. Přesto se u nás Solaris pěstuje a prodávají se zde také produkty z této odrůdy, neboť její registrace v Německu znamená současně schválení v rámci celé Evropské unie. Hrozen má válcového tvaru, středně velký ne příliš kompaktní, bobule střední, kulatá jantarové barvy. Listy jsou intenzívně lesklé. Velmi dobrá odolnost vůči peronospoře, dobrá proti padlí. Má rovněž velmi dobrou odolnost proti mrazům. Náhylná k hnilobám, v plné zralosti napadají hrozen vosy a mouchy. Zralost již v první polovině září, což je výhodné pro severnější a vyšší polohy. Dosahuje vysoké cukernatosti, běžně přes 24°NM. Víno má plné, ovocné tóny ve vůni i chuti s jemnou kyselinkou. Výrazně ovocné chuti s podtónem kdoule, mirabelky, mandlí a karamelu může být dosaženo macerací a chladnou fermentací. Tato odrůda se pěstuje ponejvíce v Německu.

Mezi další interspecifické odrůdy patří Johanniter, Malverina, Cabernet Cortis, Regent, Savilon, Laurot, Saphira, Bianca, Merzlink, Sevar, Phoenix, Rinot, Helios, Muscaris, Bronner, Erilon, Nativa, Kofranka, Vesna, Monarch, Cerason a Baron, z nichž např. Cerason, Erilon nebo Kofranka jsou zapsány do Státní odrůdové knihy České republiky.

6 Vliv duchovenstva na pěstování vinné révy v Čechách a na Moravě

Pěstování vína v Čechách a na Moravě souvisí s procesem šíření křesťanství a rostoucí potřebou mešního vína. Zakládání vinic a pěstování vinné révy vyžadovalo značné prostředky i odborné znalosti, tudíž se v prvopočátcích rozvíjelo především na šlechtické a církevní půdě. Kníže na území Čech a Moravy podporoval vinařství formou darování půdy nebo celých vinic, v některých případech i s odborným osazenstvem. Tak břevnovští mniši přijali od knížete Boleslava II. vinaře a usadili je ve Veleslavíně, kde měli pozemky vhodné ke štípení

⁵⁰ Ludvíková a kol., 2016. Přehled odrůd révy 2016, s. 53

⁵¹ <http://www.rebschule-freytag.de/de/rebsortiment-details/solaris.html>

vinic. Obdobná zpráva z 11. století se váže k východním Čechám. Krátce poté, co král Vratislav (přibližně v roce 1086) založil benediktinské opatství v Opatovicích nad Labem, daroval tomuto klášteru vinici v Osičích s vinaři Žabou a Ratenem.⁵²

Co se týče pražského okolí, nacházely se zde vinice již ve 2. století, ale jen jednotlivě a bez větší důležitosti. Za vlády Přemysla Otakara II. došlo k jejich rozšíření, zřejmě i vlivem teplejšího podnebí. V té době byly největšími pozemkovými vlastníky půdy kolem Prahy pražské kláštery, které dostávaly do držby místní vesnice od českých panovníků při svém založení, a dále vyšehradská kapitula a pražské probošství. Církev sama také v té době vinice zakládala, a místním vínem tak nahrazovala drahé dovážené mešní víno.⁵³

Na rozvoj vinařství v Čechách a na Moravě mají nespornou zásluhu zpočátku benediktinské později i cisterciácké a premonstrátské kláštery. Zakládaly vinice, zaváděly pěstování ušlechtilých druhů francouzské révy a při obdělávání vinic, kvašení a uschovávání vína využívaly četné vinařské zkušenosti z Burgundska a Porýní. Ve východní části Čech to byly především kláštery v Sedlci u Kutné Hory, Vilémově u Čáslavi, Mnichově Hradišti, Podlažicích u Chrudimě a v Opatovicích nad Labem, na Moravě pak kupříkladu klášter benediktinů v Třebíči nebo v Rajhradě. Jestliže 11. a 12. století bylo dobou zakládání klášterů a rozkvětu klášterního vinařství, pak četné zakládání měst ve století 13. položilo základy městského vinařství. Víno se stalo důležitým zdrojem příjmů pro mnoho měst, vinařství bylo sice nákladné, neslo s sebou však zajímavé zisky. Od poloviny 13. století získalo městské vinařství v čele s Prahou a Litoměřicemi rozhodující postavení v produkci vína v Čechách, zejména když císař Karel IV. učinil řadu opatření k rozšíření vinic v Čechách a pěstování vína velmi podporoval. Za husitských válek zaniklo v Čechách a na Moravě spolu s kláštery i klášterní vinařství. Když už vinice zánik kláštera přežily, přešly do vlastnictví měst a šlechty, která pak v některých krajích (jako litoměřickém a rakovnickém) měla výrazný podíl na produkci vína. Po válkách 15. století se vinařství v 16. století těšilo novému rozkvětu i vzhledem k období bez válek. Zejména šlechtou byly zakládány nové vinice, které pokrývaly nejen svahy měst, ale i svahy vzdálenější.⁵⁴

Církev a mnišské řády měly nespornou zásluhu na rozšíření vinařství na území Čech a Moravy. Jejich přínos spočíval nejen v zakládání vinic a předávání odborných znalostí, ale v důsledku svého pěstitelského umění i v obohacení odrůdové skladby vinné révy o zahraniční druhy, které díky jejich znalostem přetrvávaly na vinicích do současné doby. Zejména

⁵² Vinař, 1994. Vinařství ve východních Čechách

⁵³ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 7

⁵⁴ Vinař, 1994. Vinařství ve východních Čechách

benediktini v této oblasti opravdu vynikali a jejich vinice patřily mezi nejkrásnější. V době největšího rozkvětu vinařství za Karla IV. a v období předcházejícím, náležely téměř každému benediktinskému klášteru vinice. Valná většina těchto vinic však následkem historických událostí zanikla. V tomto ohledu se mezi nejdůležitější benediktinské kláštery řadí Benediktinské arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze-Břevnově, Benediktinské opatství sv. Václava v Broumově, Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě, ze zaniklých pak kromě již zmíněného kláštera v Opatovicích nad Labem také ženský klášter sv. Jiří na Pražském hradě a bývalé kláštery v Sázavě, Třebíči, Kladrubech u Stříbra a Postoloprtech.

7 Vinařství jednotlivých benediktinských opatství

Nejen vinařství, ale klášterní hospodaření obecně, tvořilo nezanedbatelnou část příjmů benediktinských řeholníků. Příjmy z nejrůznějších manuálních prací, ať už povahy řemeslné, umělecké anebo prací na zahradách, polích a vinicích sloužily jak k obživě společenstva, tak i pro financování nejrůznějších dalších záměrů např. stavebních.⁵⁵ Statky a jejich zemědělská půda jako podmínka hmotného zabezpečení kláštera však mnoho neznamenaly, pokud nebyly řádně obhospodařovány. Obděláváním polí a pracemi v zahradách a vinicích se ve středověku zabývaly i laičtí členové klášterních komunit. Správa statků duchovních komunit byla prakticky shodná se správou statků světských majitelů. Tak jako šlechta, zaměstnávaly i kláštery potřebný aparát s vůdčí osobou v čele a dalšími podřízenými. Příjmy klášterům plynuly jednak z půdy obhospodařované ve vlastní režii - na každém panství bylo několik poplužních dvorů - jednak z půdy, kterou obhospodařovali poddaní. Ti ovšem kromě práce na vlastních polích byli povinni ještě robotou, bezplatnou prací na panských polích a měli také předepsány různé dávky, většinou v naturáliích. Kromě poplužních dvorů mívala panství ve své režii především mlýny, pivovary, palírny kořalky, ovčiny, rybníky a vinice.⁵⁶ Vznik nového kláštera a jeho hospodářského zázemí se téměř vždy snoubilo s obdržetím území. Darované pozemky byly dvojího druhu. Buď se jednalo o pozemky - vesnice nebo jejich části - už kultivované většinou včetně poddaných. Nebo se jednalo o pozemky ve formě tzv. újezdu, málo osazené nebo téměř pusté a úkolem kláštera bylo pozemky svými vlastními silami obdělávat. Do oné první kategorie patří v zásadě počáteční hmotné zajištění

⁵⁵ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 124

⁵⁶ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 125

břevnovského kláštera, které se skládalo z okolních vesnic, tak ze statků v končinách vzdálenějších jako např. na Plzeňsku, Litoměřicku, Českobrodsku a Klatovsku.⁵⁷

V následující kapitole bude stručně nastíněna historie zachovaných i významnějších zaniklých benediktinských opatství s orientačním popisem zjištěných vinic nacházejících se v nejbližším okolí těchto jednotlivých klášterů. Jako důkaz komplexnosti viničního hospodaření benediktinů nelze opomenout s tím související budování rozsáhlých sklepů, mnohdy výjimečně architektonicky zdařilých, z nichž některé jsou provozovány dodnes. Zvláštní pozornost si také zaslouží viniční hospodaření benediktinského opatství v Rajhradě, které jako jediné v současné době vlastní vinice.

7.1 Benediktinské arciopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze-Břevnově

Klášter sv. Vojtěcha a Markéty na Břevnově je nejstarším mužským benediktinským kláštelem v našich zemích. Ve spojení s později založeným kláštelem v Broumově se stal nejpřednějším opatstvím benediktinského řádu u nás.⁵⁸ Klášter byl založen roku 993 pražským biskupem sv. Vojtěchem a knížetem Boleslavem II. V 11. století byl za opata Menharda postaven v Břevnově první kamenný kostel. Jeho krypta se pod dnešní bazilikou zachovala dodnes. Později byl na stejném místě, kde stál starší románský kostel, postaven prostornější kostel gotický. Břevnovský klášter utrpěl velké škody za husitských válek.⁵⁹ Trvalo delší dobu, než klášter získal dostatek finančních prostředků na novou výstavbu. V roce 1674 byly práce Martinem Reinerem dokončeny. Zásadní význam pro vzhled kláštera však měla přestavba v 18. století. Dnešní podobu klášteru dal Kilián Ignác Dientzenhofer v letech 1734-1736, mimo jiné změnil půdorysnou podobu na tvar písmene U.⁶⁰ Dalšími proslulými architekty, kteří zde působili, byli mimo jiné i Kryštof Dientzenhofer, Petr Brandl a Karel Josef Hiernle. Až do roku 1813 bylo opatství v Břevnově nadřízené svému proboštví v Rajhradě, které se v tomto roce stalo samostatným opatstvím.

V roce 1950 byl břevnovský klášter stejně jako ostatní kláštery komunistickou vládou zabrán. Klášter během komunistické éry značně zchátral. Obnovené benediktinské komunitě se za pomoci státu i zahraničních klášterů podařilo klášterní budovy opravit a důstojně oslavit 1000 let trvání kláštera v roce 1993.⁶¹ Při této příležitosti obdařil papež břevnovské opatství čestným titulem "arciopatství". V roce 1997 papež Jan Pavel II. břevnovský klášter poctil

⁵⁷ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 124

⁵⁸ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 15

⁵⁹ <http://www.brevnov.cz/CS/dejiny>

⁶⁰ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 600

⁶¹ <http://www.brevnov.cz/CS/dejiny>

svou návštěvou. Po smrti Anastáze Opaska roku 1999, stanul v čele kláštera jako převor-administrátor Prokop Siostrzonek, který funkci zastává doposud. V posledních letech se pokračuje s opravami celého komplexu. Vlivem historických událostí přišlo břevnovské opatství o významnou část svého majetku, k němuž mimo jiné patřily i vinice.

Vinice v Praze a okolí byly úzce spjaty s formou osídlení v podobě zemědělských usedlostí. S existencí vinic a výrobou vína souvisela nutně výbava v podobě lisu na víno a dalších viničních staveb, neboť každý majitel si víno sám lisoval a stácel. Na většině větších vinic stálo obytné stavení, obvykle pro vinaře. Historii a lokalitu zaniklých pražských i příměstských vinic, lze tedy poměrně dobře vysledovat ze záznamů o pražských usedlostech. Vznik vinic na území Prahy a v pražském okolí je datován již ve 2. století, avšak k největšímu rozmachu vinařství došlo za vlády Karla IV. V té době mají břevnovští benediktini přes 40 poplužních dvorů a přes 80 vesnic. Následuje stručný popis pražských usedlostí s vinicemi, které spadaly do vlastnictví břevnovského kláštera.

Na pozemcích náležejících k usedlosti **Fišerka** v Praze-Dejvicích, Na Fišerce 19 byly v polovině 16. století založeny 4 vinice, které byly později sloučeny v jednu vinici jménem Fišerka. Jednalo se o vinice Jíry zvoníka, Jíry Zlatého, Jana Šišky a Matěje vetešníka, z nichž první dvě jmenované byly sloučeny roku 1550, další dvě pak roku 1607. Ke konci 17. století se stal majitelem břevnovský klášter a v roce 1715 pak usedlost s vinicí přešla do držby benediktinského kláštera u sv. Mikuláše na Starém Městě, jehož opat ji prodal v roce 1720 písaři a měšťanu Starého Města Janu Ondřeji Fišerovi. Fišer nechal na vinici postavit patrovou obdélníkovou budovu, kde pobýval a která po něm dostala jméno Fišerka. V současné době je usedlost Fišerka památkově chráněna, původní vinice však již zanikla.⁶²

Zaniklá usedlost **Königsmarka**, Praha-Břevnov čp. 284 se rozkládala na území dnešní ulice Heleny Malířové v bývalé osadě Tejnka. Název vznikl podle doktora práv Mikuláše Königsmanna, který v těchto místech vlastnil na počátku 18. století vinici. Následujících 100 let vlastnil Königsmarku břevnovský klášter, který ji kolem 19. století prodal Bedřichu Jägrovi. Usedlost i vinice zanikla kolem poloviny 20. století.⁶³

Také zaniklá usedlost **Liborka** č.p. 358 v Praze-Břevnově patřila do majetku břevnovského kláštera. Liborka se nalézala v oblasti staré osady zvané Tejnka, která se rozkládala zhruba v místech mezi ulicemi Bělohorskou a Tomanovou. Dodnes má ulice v těchto místech jméno Tejnka. Původně se zde v 15. století nacházely dva vinohrady, a to Žejdlovka a vinice Jana Tykance z Hradčan. Vinice i usedlost dostaly jméno podle Liboria

⁶² Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 76-78

⁶³ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 152-153

Ubella, který zde kolem roku 1650 postavil kapli sv. Libora. Roku 1715 se vinice stala majetkem metropolitní kapituly v Praze, roku 1756 majetkem břevnovského kláštera, který kapli zrušil a Liborku opět prodal. Čp. 358 přísluší nyní činžovnímu domu ve Šlikově ulici č. 49, pozůstatky starých budov dvora Liborka však můžeme najít v ulici U dvora.⁶⁴

Usedlost **Spiritka** na Břevnově, Atletická II byla původně usedlost břevnovského kláštera s rozsáhlými vinicemi, o nichž existují první zmínky z konce 16. století. Zprvu se jmenovala Gayerka, v 18. století nesla název Bubnovský dvůr, podle vlastníků hrabat z Bubna. Po válkách ve 40. letech 18. století byly uvedené vinice zničeny a Bubnové je již neobnovili a nechali je rozorat. V současné době patří ministerstvu vnitra a v pěkně opravených objektech usedlosti se provozuje hotel Spiritka. Ke Spiritce doposud náleží rozsáhlé plochy na jižním svahu pod Strahovem.⁶⁵

Závěrka na Břevnově - zaniklá usedlost čp. 276 a 277. Na ploše pozdějšího dvorce čp. II v osadě Tejnka se v 15. století rozkládaly dvě vinice s názvy Žejdlovka a vinice Jana Tykance z Hradčan. Obě vinice zasahovaly zčásti území Závěrky a zčásti území pozdější Liborky. Usedlost Závěrka vznikla nejspíše v 17. století a nejpozději na počátku 18. století zde byl zřízen hostinec. Závěrka včetně vinic a hospody náležela břevnovským benediktinům. Klášterní vinice se zájezdní hospodou klášter odprodal v roce 1805. Budovy byly postupně zdemolovány. Dnes už jen názvy okolních ulic Závěrka a Nad Závěrkou se jménem hospody na Závěrci připomínají bývalou viniční usedlost.⁶⁶

Není zřejmé, zda další usedlosti ve vlastnictví břevnovského kláštera, lze považovat za viniční, každopádně však svědčí o činnosti benediktinů v zemědělské oblasti. Benediktini se v duchu "*Ora et labora*" nevyhýbali ani fyzické práci. Rozuměli mimo jiné zemědělské výrobě a své poddané učili novým metodám v této lidské činnosti.⁶⁷ Příkladem jejich hospodaření je bývalá usedlost **Marjánka** na Břevnově, nyní ulice Bělohorská 35, která patřila jako vrchnostenský grunt až do roku 1808 břevnovskému klášteru. Také zaniklý dvůr **Tejnka** na Břevnově, který stál v oblasti současné ulice Tejnka patřil benediktinům. Původně to byl poplužní dvůr, který vznikl patrně hluboko ve středověku. Kolem něj posléze vznikla osada s názvem Tejnka. Ves i dvůr patřily břevnovskému klášteru. Osada i se dvorem zanikla v I. polovině 19. století. K dalším objektům patří **Veleslavínské usedlosti** nyní ulice Veleslavínská 21, 33 a U zvoničky I na Veleslavíně, jehož existence je prokázána na konci 10. století. K majetku břevnovského kláštera patřil Veleslavín až do husitských válek, pak si

⁶⁴ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 178-179

⁶⁵ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 272-273

⁶⁶ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 337

⁶⁷ Pelzbauerová, 2008. Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů, s. 19

jej přivlastnili Pražané. Na místě původní usedlosti **Větrník** na Břevnově, kde je nyní ulice u Větrníku 1, se přibližně na konci 17. století rozkládal hospodářský dvůr ve správě břevnovského kláštera. Od roku 1722, kdy byla postavena mlýnská věž válcového tvaru, zpracovával větrný mlýn obilí pro klášter ve vlastní režii, a to až do roku 1794, kdy jej získal nový majitel. Tento jediný zachovaný větrný mlýn v Praze, je od roku 1964 chráněnou památkou.⁶⁸

Jediným pozůstatkem éry břevnovského vinařství je provozovaný klášterní šenk, kde v nabídce kromě cizokrajných vín, lze nalézt bílá a červená vína z Vinařství Spielberg. Klášterní aktivity v Broumově mimo jiné podporuje i prodej vína Selectio Monastica z odrůd Ryzlink rýnský 2010 a André 2007, pozdní sběr, suché. Z každé prodané lahve vína přispívá jeho výrobce na projekty Vzdělávacího a kulturního centra klášter Broumov 38,-Kč. Víno je možné koupit v klášterních kavárnách.⁶⁹

Broumovské probošství spadalo od svého vzniku pod autoritu břevnovského kláštera, později se stalo samostatným opatstvím. V současné době je klášter Broumov administrován z Břevnova. Kromě Broumova a Rajhradu, připadala břevnovskému arcioopatství probošství Police nad Metují, Nezamyslice u Sušice a Lehnické pole ve Slezsku.⁷⁰

7.2 Benediktinské opatství sv. Václava v Broumově

Vznik benediktinského probošství v Broumově spadá do doby 1301 až 1306, na místě původní vypálené tvrze. Od počátku podléhalo autoritě břevnovského opatství. Když byl roku 1420 vypálen břevnovský klášter, odešel opat s konventem do Broumova, který války přežil bez zničení.⁷¹ V roce 1559 pak vyhořelo probošství i s městem Broumovem. Rozsáhlejší stavební úpravy proběhly až v polovině 17. století, které opět vzaly za své, když roku 1664 znovu vyhořel celý klášter (konvent, kostel, i opatství, hospodářský dvůr včetně pivovaru), z něhož podle opata Sartoria zůstaly dochovány jen obvodové zdi. V letech 1665-1675 proběhla rozsáhlá oprava a po delší přestávce se od roku 1710 v barokních renovacích pokračovalo již za účasti Kryštofa a Ignáce Kiliána Dientzenhoferových v letech 1721-1723.⁷² V 50. letech fungoval klášter jako internační tábor pro řeholníky a řeholnice, kteří byli nuceni pracovat v zemědělství a okolních broumovských továrnách. V areálu broumovského kláštera nyní mimo jiné působí Vzdělávací a kulturní centrum Klášter v Broumově. Zajímavým exponátem

⁶⁸ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 185, 301, 313, 315

⁶⁹ Agentura pro rozvoj Broumova, 2015. Výroční zpráva 2015, s. 22

⁷⁰ Zeschick, 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě, s. 138

⁷¹ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 186

⁷² Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 186

je zdařilá kopie Turínského plátna, kterou lze spatřit v rámci prohlídky areálu. V zachovaných klášterních sklepích probíhají degustace vína a nachází se zde vinná galerie s vinotékou.

Jak vyplývá z Broumovského urbáře z roku 1676, vinice broumovští benediktini nikdy nevlastnili. Pod vrchnostenskou správu broumovského opatství k tomuto roku spadaly obce v okolí kláštera - Bohdašín, Božanov, Broumov, Březová, Hejtmánkovice, Heřmánkovice, Hynčice, Janovičky, Jetřichov, Křinice, Martínkovice, Meziměstí, Otovice, Rožmitál, Ruprechtice, Starostín, Šonov, Velká Ves, Verněřovice, Vižňov a Vojtsdorf.⁷³ V této oblasti se, vzhledem k nevyhovujícím pěstebním podmínkám, vinařství nerozvíjelo. Víno se muselo dovážet, což nevadilo, neboť v lokalitě se během 17. století silně prosadilo povoznictví. Nebyl tedy problém zajet si pro víno do Vídně, Řezna nebo Vratislavi.⁷⁴ Broumovský klášter také vybíral roční poplatek za dovoz vína, který spočíval v povinnosti klášterních šolců (rychtářů) a svobodných sedláků 1x ročně se třemi vozy dojet na Moravu do kláštera v Rajhradě, zde víno na vlastní náklady obstarat a zakoupené víno přivézt vrchnosti.⁷⁵ V regionu se také rozvinulo mlynářství, v období roku 1676 bylo evidováno 20 mlýnů, především však dominovalo tkalcovství a soukenictví. Zajímavý "monopol" měl broumovský klášter, když jako jediný mohl zásobit své poddané solí.

Stejně jako lze klášter v Broumově považovat za výjimku mezi zde uváděnými benediktinskými opatstvími, neboť nikdy nevlastnil vinice, tak naopak Benediktinské opatství v Rajhradě nyní jako jediné u nás vinice vlastní.

7.3 Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě

Historie vinařství v Rajhradě je úzce spjata se vznikem benediktinského kláštera. Klášter benediktinů v Rajhradě lze považovat za nejstarší klášter na Moravě a zároveň se jedná o jednu z nejstarších moravských církevních institucí. Na místě současného kláštera se měl v 10. století původně rozkládat klášter basiliánů, který založil sv. Cyril. Následně v roce 1045 daroval kníže Břetislav I. opuštěný hrad s názvem Rajhrad břeňnovskému opatství, kdy 26. listopadu 1048 vznikl v Rajhradě skutečný klášter, který byl jakožto probošství podřízen břeňnovskému opatství. Ve 13. století klášter utrpěl škody v rámci tatarských nájezdů, avšak za husitských válek se naopak do Rajhradu uchýlili řeholníci z mnoha zničených klášterů např. z Břeňnova. Až do počátku 18. století převládá románská architektura, budovy však byly v nevyhovujícím stavu a proto tehdejší probošt Antonín Pirmus rozhodl o kompletní

⁷³ Koláčný a kol., 2014. *URBARIUM NEOCONSCRIPTUM CUM EXPLICATIONE BREVI*, s. 34

⁷⁴ Čechura, 1997. *Broumovská rebelie*, s. 25

⁷⁵ Koláčný a kol., 2014. *URBARIUM NEOCONSCRIPTUM CUM EXPLICATIONE BREVI*, s. 167

přestavbě. Pirmus, též nazývaný druhým zakladatelem kláštera, svěřil v roce 1718 projekční práce Janu Blažejí Santinimu Aichlovi. Na základě Santiniho plánů byl znovu postaven klášterní kostel sv. Petra a Pavla a začalo se i s dlouho trvající stavbou nových klášterních budov. Roku 1813 bylo probošství v Rajhradě, jako poslední, povýšeno na samostatné opatství. Význam kláštera vzrůstal po celý středověk, probošství získalo podstatné svobody a král Jan Lucemburský propůjčil představeným kláštera roku 1327 právo hrdelní.

Je zřejmé, že po celou dobu, zde bylo nějaké viniční hospodářství, ale historicky to dokládá až listina krále Přemysla Otakara I. z roku 1222, potvrzující rajhradskému klášteru desátek z vinic v Miroslavi, které konventu daroval již jeho bratr, moravský markrabě Jindřich Vladislav.⁷⁶ Od 14. století vlastnil rajhradský klášter prokazatelně vinohrady (např. Hustopeče, Želešice, Židlochovice, Bratčice a další). V Hustopečích vlastnilo probošství a později opatství dvě vinice, disponovalo i vinicí zvanou Okruhli. Dále měl klášter vinice v Želešicích a také vinici zvanou Štrosperk v Židlochovicích a některé další vinice v této oblasti.⁷⁷ Po husitských válkách zakládal klášter vinice již na území Rajhradu na pozemcích nazývaných "Hájiska", rozlehlé, dobře položené výšině mezi Rajhradem, Hajany a Želešicemi. Současně bylo umožněno vysazovat vinice místním poddaným, kteří pak nemuseli po 10 let platit viniční desátek. Postupným zakládáním vinic v nejbližším okolí benediktini odprodávali vzdálenější vinohrady a vytvořili velké soustředěné viniční hospodářství.⁷⁸ Význam vinařství se promítl i do obecního znaku Rajhradu z roku 1554, který obsahuje břevnovskou opatskou ostřev zkříženou s klíčem jako symbolem horenského práva. Vinařské symboly použily i další obce v oblasti, jež byly majetkem kláštera. Holasice mají ve znaku dvě krojidla, Louka a Opatovice hrozen s vinařským nožem a obec Rajhradice krojidlo. Rajhradské vinařství po staletí vzkvétalo a klášter ve 2. polovině 17. století provozoval skutečný velkoobchod s vínem, mimo jiné dodával víno všem benediktinským klášterům v českých zemích. S tím souvisí nutnost vybudovat zázemí pro vinaření, především pak sklepy.^{79,80} Za nejstarší sklep lze dle záznamu z roku 1554 považovat sklep "v rathause", tedy na radnici. Stal se součástí klášterní hospody a v Rajhradě zůstal doposud zachovaný v č. p. 48. Vlastní sklep nechal klášter vybudovat v období 1691-1692 za probošta Placida Novotného. V současné době ho lze nalézt ve Štefánikově ulici, přičemž zde sídlí vinařství Rajhrad. V roce 1720 přibýlo k tomuto klášternímu sklepu ještě předsklepí v barokním stylu.

⁷⁶ Trapek, 2016. Labor aktuell 02/16, s. 32

⁷⁷ Emler, 1881. Deset urbářů českých v dobách před husitskými válkami, s. 208-209

⁷⁸ Trapek, 2016. Labor aktuell 02/16, s. 32

⁷⁹ <http://brevnov.cz/CS/benediktini>

⁸⁰ <http://novy.rajhrad.cz/pametihodnosti/benediktinsky-klaster>

Starší předsklepí našlo využití jako "presshaus a lusthaus" (lisovna a letní odpočinkový altán). Původně zde byla zamýšlena budova vinárny, administrativní prostory s ubytováním pro "vincoury" (vinařští dělníci). Na nádvoří měla vzniknout studna a samostatný sklep s lisovnou a skladištěm. Nad sklepy se měla rozkládat okrasná zahrada s vodní nádrží a umělou jeskyní, od čehož bylo nakonec pro nedostatek prostředků ustoupeno. Mezi další vybudované sklepy patří sklepy na místě výše položených klášterních dvorů v Rajhradě a dvorů Těšovského a Palackého. Nelze opomenout také sklep vzniklý pod bývalou klášterní kovárnou a již zaniklý Panský sklep na náměstí. Benediktini po smrti původního majitele Josefa Kleina odkoupili i sklep z roku 1827.

Konec 18. století znamená pro rajhradský klášter nejen dobu čilého stavebního ruchu, ale také expanzi klášterního vinařství. Klášter byl vždy dobrým správcem svých poddaných, když například po neúrodě v roce 1772 zavládl v Rajhradě velký hlad a tehdejší probošt nabídl hladovějícím nouzové práce, třeba vysazení nové vinice na rebešovském kopci zvaném Babylon. Tehdy bylo vysázeno přes 50 000 sazenic vinné révy.⁸¹ O velikosti rajhradského vinařství a vinohradnictví svědčí i tzv. sklepní knížky, podle kterých ke konci 18. století byly vinice nejméně u 50 domů a v roce 1820 bylo v Rajhradě již 58 gruntů a 64 vinic. Na konci 19. století však postihla rajhradské vinařství podobně jako ostatní prosperující vinohradní podnikání katastrofa v podobě rozšíření révokazu, což prakticky zničilo všechny vinice.⁸² Rajhradské vinařství se pokusilo obnovit vinařské družstvo Vinopa s předním odborníkem Františkem Hyclem, který roku 1939 obnovil vinice o rozsahu 16 000 hlav. Druhá světová válka však tyto snahy přerušila, posléze při tzv. revizi pozemkové reformy přišlo opatství o značnou část půdy, zůstalo mu jen 50 ha a nakonec v roce 1950 bylo opatství v rámci "akce K" nuceně zrušeno. Majetek připadl státu a objekty využívaly různé jednotky Československé lidové armády. V roce 1981 mají vinice rozlohu pouhých 18,5 ha. V roce 1990 získali řeholníci sv. Benedikta zpět objekty v katastrofálním stavu a za pomoci různých institucí, fondů a mecenášů postupně renovují celý areál.

Rajhradský benediktinský klášter se kromě viničního hospodaření postupně stal i vyhlášeným centrem vzdělanosti. Největší kulturní rozkvět kláštera nastal v 18. a 19. století, kdy proslul rozšiřující se knihovnou, v současnosti čítající více než 65 000 svazků a vědeckou činností Bonaventury Pitra – zpovědníka Marie Terezie, dr. Řehoře Volného, dr. Bedy Dudíka, dr. Mauruse Kintera a dalších vzdělaných rajhradských benediktinů. V roce 2005 zde byl otevřen Památník písemnictví na Moravě, který spravuje proslulou benediktinskou

⁸¹ Trapek, 2016. Labor aktuell 02/16, s. 33

⁸² <http://www.rajhradskeklasterni.cz/vinarstvi/historie-vinarstvi-v-rajhrade>

knihovnu. Klášter po čtyřicetileté nucené přestávce znovu ožívá a navazuje tak na téměř tisíciletou historii benediktinské komunity v Rajhradě.⁸³

Vinařství Rajhrad (společnost Rajhradská klášterní, s.r.o.) se snaží navázat na staletou tradici rajhradského vinařství, které je od samého počátku spjato s řádem benediktinů. Společnost Rajhradská klášterní, s.r.o. má v současné době pronajaty klášterní sklepy a zpracovává vinné hrozny z vinic, které jsou majetkem benediktinského opatství v Rajhradě. Rajhradská vína se vyrábí a zrají v historických klášterních sklepech, vybudovaných pro tyto účely v letech 1692. Aktuální produkce vinařství se pohybuje kolem 100 000 lahví ročně a produkovaná vína lze nalézt ve vinotékách i gastronomii. Cílem je, aby víno odráželo vliv místního geologického podloží, složení půdy, vlhkosti, srážek, nadmořské výšky, ale také tradici a umění vinaře. Vína z Rajhradu a blízkého okolí jsou nabízena ve dvou řadách - Classic a Exclusive, přičemž obě řady jsou tvořeny převážně přívlastkovými víny v kategorii pozdní sběr. Vína do jednotlivých řad se vybírají při jejich profilaci během vegetačního cyklu ve vinici, nicméně finální zařazení probíhá až při jejich zrání ve sklepech.⁸⁴

Rajhradská klášterní vína pocházejí z oblasti Moravy, z vinařských podoblastí znojemská a velkopavlovická, a vinařských obcí Rajhrad, Dolní Kounice a Blučina. Z Rajhradu pochází minerální bílá vína, plná zachované svěžesti, jižnější Kounicko proslulé vynikajícími červenými víny zajišťuje veškerou produkci červeného. Blučina nabízí, vzhledem k vyššímu obsahu vápníku v půdě, výrazně aromatická bílá vína. Kvalita těchto vín přímo souvisí s vybranými partnery vinohradníky, skutečnými mistry ve svém oboru.⁸⁵ K tomu nejlepšímu, co Rajhradské klášterní vinné sklepy nabízí, patří víno Monastery exclusive. Její obsah je tím nejlepším vínem z klášterních sklepů a zároveň pěkným připomenutím vinařských tradic úzce spojených s téměř tisíciletou historií rajhradského kláštera.⁸⁶

Přehled jednotlivých viničních tratí (vinařských obcí) a v nich pěstovaných odrůd:

Vyšavy (Blučina) - Rulandské modré, Rulandské šedé-Modrý portugal (Staré hory)

Hájiska (Rajhrad) - Ryzlink Rýnský, Müller Thurgau, Veltlínské červené rané, Veltlínské zelené

Na Nivách (Dolní Kounice) - Frankovka

Šibeniční hora, Nová města (Dolní Kounice) - Svatovavřínecké

⁸³ <http://novy.rajhrad.cz/pametihodnosti/benediktinsky-klaster>

⁸⁴ <http://www.rajhradskeklasteri.cz/vinarstvi/soucasnost-filozofie>

⁸⁵ <http://www.rajhradskeklasteri.cz/vinarstvi/vinice>

⁸⁶ Trapek, 2016. Labor aktuell 02/16, s. 34

Benediktinské opatství v Rajhradě v současné době vlastní viniční trať Hájiska, kde se pěstují čtyři výše uvedené odrůdy bílých hroznů. Celková plocha těchto vinic dosahuje cca 18 ha, z nichž jen asi 10 ha patří rajhradským benediktinům. Stáří vinic je přibližně 30 let a co se týče produkce, jde spíše o podprůměrné množství. Vzhledem ke stáří vinic, by výhledově mělo docházet k jejich obnově.

7.4 Benediktinské opatství Panny Marie a sv. Jeronýma v Emauzích (Na Slovanech) a zaniklé Opatství Svatý Mikuláš na Starém Městě pražském

Existenci vinic v majetku emauzského kláštera dokládá historická událost, kdy velkou část klášterního majetku museli emauzští řeholníci postoupit ve prospěch španělských benediktinů v 1. polovině 17. století. Nyní stručně k historii kláštera, která se díky této události prolíná s historií Opatství Svatého Mikuláše na Starém Městě pražském. Opatství v Emauzích, zvané také "na Slovanech" vzniklo v roce 1347 a je posledním benediktinským klášteřem založeným v Českých zemích. Karel IV. klášteru věnoval rozsáhlé statky a různé další příjmy. V dobách husitských válek utrpěl Slovanský klášter méně než jiné pražské duchovní instituce. Husité jej obsadili sice již roku 1419, údajně se k nim však přidala i část konventu s opatem Pavlem, čímž byl klášter zachráněn před zničením.⁸⁷ Stav klášterních budov a výše majetku byly však v té době nevalné. Mezi lety 1613-1615 se tehdejší osazenstvo pokusilo klášterní budovy opravit, nicméně rekonstrukce nebyla dokončena. V roce 1635 pak musela emauzská komunita klášter na Slovanech nuceně opustit ve prospěch španělských benediktinů a jako náhradu získala staroměstský farní kostel sv. Mikuláše. Spolu s klášterními budovami a kostelem se museli původní emauzští řeholníci vzdát i poloviny bohoslužebného náčiní, zahrad, vinic a domů v okolí emauzského kláštera.⁸⁸ V roce 1787 byl klášter sv. Mikuláše i v důsledku špatné hospodářské situace zrušen.

Klášter v Emauzích byl během vpádu pasovských roku 1611 vydrancován a v roce 1613 zčásti opraven. Vzhledem k výše zmíněnému odsunu původního řeholního osazenstva (1635) však další vylepšení proběhla až po události roku 1636, kdy byla opravena střecha kostela, prejzy a vstupní brána z červeného mramoru. Ve 40. letech 17. prošel klášter výraznou barokizací.⁸⁹ Při josefínských reformách klášter ušel zrušení, jen počet řeholníků byl redukován. Byla zakázána volba opata, v čele konventu stál administrátor a hospodářské vedení bylo roku 1787 svěřeno břevnovskému klášteru. K původnímu stavu se klášter v

⁸⁷ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 138

⁸⁸ Vilímková a Preiss, 1989. Ve znamení břevna a růží, s. 139

⁸⁹ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 563

Emauzích vrátil roku 1801, kdy v jeho čele stanul opat. V následujícím desetiletí stále klesal počet členů a zdálo se, že klášter přirozeně zanikne. V téže době však hledali řeholníci z Beuronu, vyhnaní z domovského kláštera roku 1875, působiště pro svou nově založenou benediktinskou denominaci a v roce 1880 převzali někdejší slovanský klášter v Emauzích.⁹⁰ Pod vlivem nového řeholního osazenstva získal klášter rysy beuronské architektury. Roku 1945 poškodilo klášter letecké bombardování a následně po únorovém převratu 1950 došlo ke zrušení komunity a vyhnání řeholníků. Roku 1990 se budovy vrátily zpět benediktinům a benediktinská řehole zde byla opět obnovena.⁹¹ Stavební rekonstrukce zde probíhají do současné doby. Veřejnosti je zpřístupněna křížová chodba s malířskou výzdobou ze 14. století, barokní refektář, Císařská kaple v beuronském stylu a kostel Panny Marie, sv. Jeronýma a slovanských patronů. Zájemci si mohou zakoupit i vína z produkce Rajhradské klášterní.

Svého času od roku 1715 do roku 1720 vlastnili řeholníci v klášteře sv. Mikuláše vinici při usedlosti **Fišerka** v Praze-Dejvicích, kterou koupili od Břevnovského kláštera. Bližší popis Fišerky se nachází v kapitole o břevnovském klášteře.

Naproti tomu **klášteru v Emauzích** patřil spolu s přilehlým statkem tzv. **Trojanův mlýn** v Praze 6 Suchdole (nyní v oblasti Únětického potoka). Jednokolový Trojanův mlýn byl nejstarším a největším mlýnem v Suchdole. Záznamy dokládají jeho existenci nejpozději ke konci 13. století. Ačkoli ke konci 17. století došlo k jeho rozšíření, přesto mlel nadále pouze pro statek, který vlastnil klášter benediktinů v Emauzích. Kolem roku 1730 byl mlýn prodán rodině Trojanů a v roce 1942 byl kompletně zrušen a přestavěn na byty.⁹² Opatství v Emauzích rovněž disponovalo proboštvími Hrad Bezděz v okrese Česká Lípa a Stará Voda poblíž Moravského Berouna.

Rozsáhlou hospodářskou půdou včetně vinic v okolí Prahy disponovaly benediktinky ze zaniklého kláštera Svatého Jiří na Pražském Hradě.

7.5 Benediktinské opatství sv. Jiří na Pražském hradě

Klášter sv. Jiří vznikl kolem roku 976 a užíval jej ženský sbor benediktinek. Jako většinu duchovních domů i klášter sv. Jiří poničili husité, konvent musel uprchnout a majetek kláštera byl rozprodán. Po válkách docházelo k obnově poničených staveb, které však zachvátil požár v roce 1541. Následovaly další opravy, díky nimž získal klášter současnou

⁹⁰ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 563

⁹¹ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 564

⁹² Laštovková a Koťátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 303

renesanční podobu. Císařským dekretem došlo roku 1782 ke zrušení kláštera, který posléze využívalo vojsko, a následně zde byly zřízeny kasárny. V současné době je rekonstruovaný komplex zpřístupněn veřejnosti. Nachází se zde sbírky Národní galerie a další pamětihodnosti jako například renesanční portál s výjevem sv. Jiří zabíjejícího draka. Kromě orientace na záležitosti duchovní a kulturní, musely benediktinky věnovat pozornost také klášternímu hospodářství.

Ačkoli se to zdá nepravděpodobné, četné pozemky v údolí potoka Brusnice nedaleko tzv. Strahovské či Říšské brány, nepatřily břevnovskému klášteru, ale svatojiřskému klášteru benediktinek na Pražském hradě. Jednalo se zejména o oblast dříve nazývanou **Tejnec**. Nelze přesně určit období, kdy svatojiřský klášter území získal, ale bezpochyby patřilo k nejstaršímu majetku kláštera. Ve 14. století vznikaly na jižních svazích vinice, svatojiřský klášter pro ně zůstal vrchností a trhové smlouvy se vkládaly do knih svatojiřské jurisdikce.⁹³ Také většina vinic v **Košířích** patřila v předhusitské době svatojiřskému klášteru benediktinek na Pražském hradě. Vlastnily rovněž pozemky, tvořené dvěma původně samostatnými vinicemi na území dnešní **Kajetánky** na Břevnově. V roce 1592 došlo ke sloučení obou vinic již v rukou staroměstské jezuitské koleje a v roce 1815 byla vinice na Kajetánce rozparcelována, postavena zde byla i továrna na voskované plátno.⁹⁴ V majetku benediktinek byla také již zaniklá usedlost **Panenská** ve Střešovicích. Nacházela se zde vinice stejného jména, která se rozkládala v místech kolem současné ulice Nad Panenskou. Od středověku patřila ženskému benediktinskému klášteru u sv. Jiří na Pražském hradě. Nelze přesně stanovit, kdy zde vznikla usedlost. Počátkem 20. století objekt užíval vojenský hřebčinec, pak kasárny. V 50. letech 20. století ustoupila výstavbě nové komunikace.⁹⁵

Území, na kterém dnes stojí budova usedlosti **Schleiferka** (nyní Praha-Břevnov, ul. Radimova 2), patřilo nejméně od 14. století klášteru sv. Jiří na Pražském hradě. Po smrti dalšího majitele Jana Václava Vopřetického 1607 připadla zahrada, u které byly tehdy uváděny i vinice, pole a louka, jako odumřel svatojiřskému klášteru. Dalším majitelem se po třicetileté válce stal Kryštof Bischof, který dostal roku 1677 povolení abatyše kláštera na svobodné disponování se Schleiferkou, neboť zahradu "z pustoty vyzdvihl".⁹⁶

Vinice na dnešním území Prahy 5, Smíchov (nyní Holečkova ulice při ulici Švédské), kde se rozkládala viniční a hospodářská usedlost **Kanclířka**, koupila v roce 1883 spolu s rozsáhlými pozemky beuronská denominace benediktinů pro založení ženské odnože kláštera

⁹³ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 15

⁹⁴ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 125,127

⁹⁵ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 217

⁹⁶ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 261

- **Opatství sv. Gabriela** (Zvěstování Panně Marii). O pět let později byla posvěcena parcela a položen základní kámen za přítomnosti pražského arcibiskupa hraběte Františka Schönborna.⁹⁷ Realizaci tohoto záměru napomohla hlavně hraběnka Gabriela Sweerts-Sporcková, která klášteru odkázala 1 milion zlatých. Sama chtěla do benediktinského řádu vstoupit, okolnosti jí v tom však zabránily. Konventní budovy a kostel sv. Gabriela vyrostly na místě původní usedlosti v letech 1889-91. V roce 1919 prodal řád budovu i s kostelem státu s podmínkou, že kostel bude nadále využíván pro bohoslužby. Řád se totiž obával poválečných protiněmeckých a protikatolických nálad a sestry raději preventivně odešly do nového kláštera v Bertholdsteinu. V komplexu dnes sídlí Česká pošta, kostel stále plní svou funkci.⁹⁸

Pražským benediktinkám patřily rovněž vinice u Levého Hradce a dále například zámky v Čížkovicích, Panenských Břežanech a Staticích nebo celá ves Vinařice u Mladé Boleslavi.

7.6 Benediktinské opatství sv. Jana Křtitele, P. Marie a sv. Prokopa na Sázavě

Zakladatel kláštera poustevník Prokop shromáždil (snad po roce 1009) konvent, který se stal asi v roce 1032 opatstvím s benediktinskou řeholí. Tato první etapa kláštera skončila v roce 1096, kdy byli staroslověnští benediktini vyhnáni a nahrazeni latinským konventem z Břevnova v čele s opatem Děthartem.⁹⁹ V okolí kláštera stála řada výrobních a hospodářských objektů, z nichž archeologicky byla doložena bronzolitecká a snad i sklářská dílna. Písemné prameny hovoří o mlýnech a hospodářském dvoře.¹⁰⁰ V husitském období neutrpěl klášter přímé válečné škody, ale protože ztratil svůj majetek a dostal se do světských rukou jako zápisné zboží, značně zchátral. Cestu obnovy konvent nastoupil až ve 2. polovině 17. století, kdy byl klášter zčásti opraven v barokním slohu. Definitivní konec kláštera znamenalo jeho zrušení v roce 1785 Josefem II. Příštího roku byl vyklizen i konvent. Posléze přešel klášter do soukromých rukou a v roce 1951 se pak stal státním majetkem a národní kulturní památkou (1962).¹⁰¹

Existenci vinic v majetku sázavského kláštera dokládá záznam Mnicha sázavského, který ve svém přepisu kroniky Kosmovy k roku 1097 uvádí, že sázavský opat Děthart

⁹⁷ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 131

⁹⁸ Laštovková a Kořátko, 2001. Pražské usedlosti, s. 132

⁹⁹ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 632

¹⁰⁰ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 633

¹⁰¹ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 635

ponejvíce zakládal a kultivoval vinice.¹⁰² Vinice se zřejmě rozkládaly v bezprostředním okolí kláštera a podél toku řeky Sázavy. Na jiném místě se totiž uvádí, že kníže Břetislav I. (vládl 1034-1055) navrátil klášteru území v okolí řeky Sázavy od Milobuze po jeskyni Zákolnici s loukami a lesem. Klášteru kníže ze své iniciativy věnoval pozemky táhnoucí se k lesu Strnovníku a daroval mu také celou ves Skramníky (nyní součást obce Klučov okr. Kolín).¹⁰³ Zároveň opatství spravovalo probošství ve Zbýšově poblíž Čáslavi, které později zničili husité a probošství Dřevíč u Ročova, které zaniklo roku 1420.¹⁰⁴ Roku 1132 získalo sázavské opatství od Přibyslavy, manželky Hroznatovy, ves Hostivař s přilehlým lesem, poli a lukami a veškerým statkem, ježž tam měla a též všechnu svou čeled' a také ves Bosákovice.¹⁰⁵ V současné době je bývalý klášter zpřístupněn veřejnosti a nachází se zde expozice archeologických nálezů.

7.7 Benediktinské opatství v Opatovicích nad Labem

V letech 1086-1087 vznikl v Opatovicích nad Labem konvent, který navázal na starší cellu podřízenou břevnovskému klášteru. Konvent se stal jednou z nejvýznamnějších církevních institucí předhusitských Čech.¹⁰⁶ Důsledkem husitských válek došlo roku 1421 k zničení kláštera tak, že nebylo možné najít jeho pozůstatky. Přibližně lze klášter lokalizovat do oblasti, která je dnes vymezena Opatovickým kanálem, potokem Požeračkou a mlýnským náhonem. Jak z výzkumů patrné, po obvodu kláštera vznikla řada účelových a hospodářských budov, z nichž je prokazatelně doložen mlýn a špitál, z nálezů ovocných pecek a semen pak vyplývá vysoká úroveň klášterního ovocnářství.¹⁰⁷ Zánik opatství však zřejmě přežila klášterní vinice v Osicích, s velkou pravděpodobností i s vinaři. Pěstování vína vyžaduje značnou odbornost, pakliže měly vinice pokračovat, museli zůstat i lidé, kteří by na nich byli schopni hospodařit. Vinice v Osicích je totiž ještě na začátku 16. století zapsána v urbáři pardubického panství. V 17. století však osická vinice nejspíše zanikla jako mnoho dalších. Povědomí o této vinici se v obci udrželo až do našich časů, neboť JZD v roce 1970 pozemek na svahu pod kostelem osadilo révou. Pokus se však nezdařil, ať už z důvodu nedostatku zkušeností či nekvalitních sazenic a vinice byla po dvou letech zrušena.¹⁰⁸ Pod správu opatství

¹⁰² Emler, 1874. *Fontes rerum bohemicarum* (Prameny dějin českých), s. 252

¹⁰³ Emler, 1874. *Fontes rerum bohemicarum* (Prameny dějin českých), s. 244

¹⁰⁴ Zechick, 2007. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 139

¹⁰⁵ Fiala a kol., 1974. *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 15

¹⁰⁶ Vlček a kol., 1997. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 401

¹⁰⁷ Vlček a kol., 1997. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 401

¹⁰⁸ Vinař, 1994. *Vinařství ve východních Čechách*

v Opatovicích spadalo probošství Středa ve Slezsku, Křesobor ve Slezsku, Lehnické pole, které roku 1703 koupil Břevnov a Klášterská Lhota poblíž Hostinného.¹⁰⁹

7.8 Benediktinské opatství v Třebíči

Benediktinský klášter v Třebíči vznikl roku 1101 v tehdy neobydlené krajině u řeky Jihlavy z podnětu Přemyslovců Oldřicha a Litolda. Díky rozsáhlým fundacím tak založili ve své době největší benediktinský klášter na Moravě. Po husitských válkách, které zasáhly především hospodářství kláštera, následoval atak uherského vojska na Třebíč. V květnu roku 1468 došlo i na klášter, který se ocitl v obležení uherských vojáků. Klášterní majetek si přivlastnili světszí páni a prostory obsadili uherští vojáci. Opatství bez hospodářského zajištění nemohlo vykoupit zastavený majetek a samo bylo odkázané na podporu zástavních pánů. Mezi lety 1524 a 1536 byli benediktini z Třebíče vyhnáni.¹¹⁰

Klášter v roce 1557 koupil rod Osovských, který začal s jeho přestavbou na šlechtické sídlo v renesančním slohu. Další stavební zásahy již ve slohu barokním učinil stavitel František Maxmilián Kaňka dle požadavku Valdštejnů, kteří panství spravovali od roku 1613. Jak je zmíněno v zakládací listině třebíčského benediktinského kláštera v roce 1101, klášter byl při svém založení obdarován několika vinicemi. V kronice se uvádí, že mu byla přidělena ves Drnovice včetně vinice s vinařem, Omice a Tetčice¹¹¹ s vinicí (*Drinouici cum vinea et cum cultore vinee, Omici cum vinea, Tuchssici cum vinea*).¹¹² Třebíčské opatství vlastnilo také několik probošství, a to probošství Březová okr. Opava, Klášterec okr. Šumperk, Měřín okr. Žďár nad Sázavou, Komárov, Luh okr. Brno - venkov.¹¹³ Tradici benediktinského klášterního vinařství v Třebíči v současné době připomíná nedaleké Vinařství Sádek výrobou Benediktinského likérového vína. K Vinařství a kulturnímu centru Sádek v Kojeticích na Moravě přináleží 5 hektarů viničních tratí Pod Sádkiem, jediných na Vysočině. V samotném areálu zaniklého benediktinského kláštera, na jehož místě vznikl renesanční zámek, nyní působí Muzeum Vysočiny Třebíč.

¹⁰⁹ Zeschick, 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě, s. 140

¹¹⁰ Agentura pro rozvoj Broumovska, 2015. Via benedictina na cestách, s 21

¹¹¹ mohlo se však jednat i o Čučice

¹¹² Fišer, 2002. K počátkům třebíčského kláštera. In: Po stopách sv. Benedikta, s. 91

¹¹³ Zeschick, 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě, s. 140

7.9 Benediktinské opatství u kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladrubech u Stříbra

Klášter v Kladrubech založil roku 1115 kníže Vladislav I. s manželkou.¹¹⁴ Spolu s klášterem začala vznikat také osada Kladruby. Konvent přežil husitské války, ale nevyhnul se úpadku v 15. a 16. století, zaviněnému především nedostatkem finančních prostředků po ztrátě svého pozemkového majetku. Po zlepšení finanční situace, došlo k přestavbě klášterních budov v polovině 16. století. Následoval však požár a poškození v důsledku třicetileté války. V roce 1726 byla ukončena přestavba kostela Nanebevzetí P. Marie dle plánů Jana Blažeje Santiniho. Sochařskou výzdobu vytvořil Matyáš Braun.¹¹⁵ Po Santiniho smrti pokračovaly další přestavby již pod dohledem Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Klášter podlehl josefínským reformám roku 1785 a jeho zařízení bylo rozprodáno. Panství Kladruby i s konventem zakoupil roku 1791 kníže Windischgrätz, který stavby nechal upravit na panské sídlo. V roce 1864 však byl konvent proměněn na pivovar, ostatní budovy sloužily hospodářskému účelu.¹¹⁶ Po druhé světové válce klášter převzal stát, postupně zde zřídil zámek, který je v současné době zpřístupněn veřejnosti.

Mezi klášterní statky patřila obec Vinné, nacházející se 3 km od Ploskovic okr. Litoměřice. Jedná se o starobylou osadu, neboť je doloženo, že již v roce 1186 zde měl benediktinský klášter v Kladrubech vinohrad. Záznamy uvádějí, že roku 1413 má tuto vinici v držení Křišťan z Vinné a dále ji prodává.¹¹⁷ Další vinice v majetku kladrubského kláštera se nacházely v obcích Mlynohy na Litoměřicku, na pražském Proseku a v obci Úherce na Lounsku. Zde měl klášter vinohrad již od 12. století.¹¹⁸ Pod opatství spadala bývalá probošství Přeštice okr. Plzeň, Sv. Kateřina okr. Tachov, Touškov okr. Plzeň a Posečnice zřejmě u Domažlic.¹¹⁹

V roce 2000 započala spolupráce s benediktinským opatstvím na Břevnově a došlo tak, alespoň symbolicky, k návratu benediktinů.

¹¹⁴ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 288

¹¹⁵ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 290

¹¹⁶ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 291

¹¹⁷ Orth a Sládek, 1870. Topograficko-statistický slovník Čech, s. 910

¹¹⁸ Orth a Sládek, 1870. Topograficko-statistický slovník Čech, s. 865

¹¹⁹ Zeschick, 2007. Benediktini a benediktiny v Čechách a na Moravě, s. 141

7.10 Benediktinské opatství *Porta Apostolorum* v Postoloprtech

Mezi nejstarší benediktinská opatství působící v Čechách patřil řeholní dům v Postoloprtech okres Louny. Kdy přesně vznikl, není jasné. První zmínku o něm přinesl Kosmas ve své kronice, která byla sepsána v letech 1119-1122. O kláštere zvaném *Porta Apostolorum* (brána apoštolská) se Kosmas letmo zmiňuje v pasáži o vybudování hradiště Drahuš, přičemž z jeho formulace je zřejmé, že opatství již nějakou dobu existovalo. O konventu se dochovalo velmi málo konkrétních zpráv, které by umožňovaly jeho přesnou lokalizaci a poznání jeho vnitřní dispozice,¹²⁰ neboť byl kompletně zničen za husitských válek. Z provedených archeologických průzkumů vyplynulo, že jádro kláštera *Porta Apostolorum* bylo orientováno spíše než v okolí Drahuše do oblasti nynější hospodářské budovy postoloprtského děkanství v těsném sousedství zámku, čemuž nasvědčuje fakt, že románské zdivo hospodářské budovy obsahuje dochované šesteronásobné sdružené okno.¹²¹ Klášter byl asi původně zasvěcen svatým apoštolům a zvláště sv. Ondřejovi. Nádherný klášterní kostel sv. Matky Boží byl jistě postaven později, když stavitelské umění v Čechách učinilo značné pokroky. Podle tohoto kostela se od té doby klášter nazýval *monasterium S. Maria in Porta apostolorum*.¹²² V roce 1420 byl bohatý a slavný klášter dobyt a zničen husity, přičemž vzala za své i rozsáhlá knihovna, které prý po celých Čechách rovné nebylo.¹²³ Do svého zániku v roce 1420 vlastnil klášter obec Postoloprty, poté je král Jiří z Poděbrad postoupil Bočkovi z Kunštátu a v roce 1480 se Postoloprty staly vlastnictvím rodu Veitmilů. Veitmilové byli vynikajícími hospodáři: zakládali vinice, chmelnice a velké rybníky, meliorovali půdu. Roku 1600 se Postoloprtské panství dostává do rukou Šternberků, kteří položili na místě původní tvrze základy současného zámku, který je nyní ve velmi špatném stavu a jako soukromý majetek není veřejnosti přístupný.¹²⁴

Opatství v Postoloprtech patřilo mezi nejbohatší kláštery. Jako všechny kláštery té doby, i postoloprtský obdržel hned na začátku dvory s obdělávatelnou půdou, vinicemi, loukami a lesy spolu s poddanými.¹²⁵ Mimo obce Postoloprty spravovalo také probošství v Břvanech, Žatci a Voči (roku 1357 bylo probošství Voč vyměněno za statek Libočany a mlýny v Žatci a Drahošýlu) a vlastnilo obce Březno, Lenešice, Mnichov, Sinutec, Odolice, Mnichovský Týnec, Kossovo (Hazlov U nového Boru), Mamново (zřejmě Damnov), faru v

¹²⁰ Sommer a Štauber, 1983. Příspěvek k lokalizaci postoloprtského kláštera, s. 540

¹²¹ Sommer a Štauber, 1983. Příspěvek k lokalizaci postoloprtského kláštera, s. 541

¹²² Kraus, 1901. Pamětní kniha města Postoloprty, s. 6

¹²³ Orth a Sládek, 1870. Topograficko-statistický slovník Čech, s. 586

¹²⁴ Anděl a kol., 1984. Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III., s. 388

¹²⁵ Kraus, 1901. Pamětní kniha města Postoloprty, s. 8

Záboří okr. Písek, Vroutek, Libočany¹²⁶, Lenešice, Skupice, Lipenec, Podbořany, Nový Hrad a Klášterec nad Ohří.¹²⁷ Vlastnilo rovněž obce Chožov, Všestudy, Steboč, Peč, Čerčany, Solopysky a zřejmě i některé další vesnice nebo jejich části.¹²⁸ Dále klášter získal směnou pole ve Skupicích a dva svobodné statky v Malnicích.¹²⁹

Z archeologických průzkumů kláštera *Porta Apostolorum* a jeho okolí vyplynuly také poznatky o zemědělské činnosti tamějších benediktinů v podobě pěstování obilí a zeleniny. Zahloubenina terénu v oblasti u Drahuše svědčí o vegetačním efektu při osetí obilí.¹³⁰ Úzká místnost se zazděnými okny v dnešní hospodářské budově postoloprtského děkanství pak s největší pravděpodobností sloužila jako sklad zeleniny.¹³¹ Přestože se nedochovaly přímé indicie o pěstování vinné révy benediktiny v Postoloprtech, je zřejmé, že Postoloprtsko kdysi patřilo mezi významné vinařské oblasti. Svoje vinice jistě měla i *Porta Apostolorum*. Však se na Postoloprtsku dodnes užívají pomístní názvy „Na vinici“ a "Pod Vinicí".¹³² V současné době není tradice pěstování vinné révy v oblasti Postoloprtska udržována, vinnou révu postupně nahradilo především pěstování chmele.

K dalším zaniklým benediktinským klášterům se řadí opatství:

Ostrov - založeno roku 999 vévodou Boleslavem III. a zničeno roku 1420 husity. Jako opatství bylo roku 1517 přeloženo do probošství Svatý Jan pod Skalou. Spravovalo probošství Zátoň jižně od Kaplic, Velíz jižně od Rakovníka, Slaný severozápadně od Kladna, Baštiny (nebo Baštín, nyní Kolvín-Teslín) poblíž Příbrami, Nicov poblíž Kašperských Hor, Svatý Jan pod Skalou - později samostatné opatství.

Klášter Hradiště nad Jizerou - založeno roku 1054 a roku 1177 připadlo cisterciákům z Plas.

Hradisko - vzniklo roku 1087 a v roce 1150 případně 1151 připadlo premonstrátům.

Litomyšl - založil je 1098 vévoda Břetislav II. Roku 1145 připadlo premonstrátům a v letech 1344 až 1425 se stalo samostatným biskupstvím.

Vilémov - vzniklo na přelomu let 1119 a 1120, zaniklo 1421. Konvent uprchl do svého probošství Uherčice v okrese Břeclav. Poslední opat zemřel roku 1541 v Rajhradě.

Želiv - založil je roku 1139 vévoda Soběslav I. Na přelomu let 1148 a 1149 připadlo premonstrátům.

¹²⁶ Kraus, 1901. Pamětní kniha města Postoloprty, s. 9, 19

¹²⁷ Kraus, 1901. Pamětní kniha města Postoloprty, s. 10

¹²⁸ Kraus, 1901. Pamětní kniha města Postoloprty, s. 15, 17, 20, 69

¹²⁹ Kraus, 1901. Pamětní kniha města Postoloprty, s. 24

¹³⁰ Sommer a Štauber, 1983. Příspěvek k lokalizaci postoloprtského kláštera, s. 541

¹³¹ Sommer a Štauber, 1983. Příspěvek k lokalizaci postoloprtského kláštera, s. 547

¹³² Roedl, 2005. Rozkvět a pád vinařství na Lounsku, s. 4

Podlažice - vzniklo před rokem 1150, samostatným opatstvím se stalo roku 1159 a následně roku 1422 bylo zničeno. Spravovalo probošství Práčov zasvěcené sv. Jakubovi v okrese Chrudim.

Orlová - založil je vévoda Vladislav Opolský v letech 1268/1269, jeho činnost závisela na polském Týnci. Roku 1560 bylo sekularizováno a od roku 1722 bylo břevnovsko-broumovskou farou.

Sv. Ambrož v Praze - založil je roku 1354 císař Karel IV. pro benediktinky ambroziánského (milánského) ritu. V roce 1421 bylo zničeno.

Sv. Jan pod Skalou - Dříve se jednalo o poustevnu sv. Ivana. Od roku 1034 případně 1037 byla poustevna osazena mnichy z Ostrova. Později se stala proboštvím, které bylo zničeno roku 1422. V polovině 15. století se zde soustřeďovali ostrovští mniši a od roku 1517 se stalo sídlem ostrovského opatství. Zaniklo v roce 1785.

K zaniklým ženským konventům benediktinek patří:

Opatství sv. Jana Křtitele v Teplicích - založeno nejspíše bylo roku 1164 královnou Juditou. Kolem roku 1426 bylo obsazeno husity a v roce 1435 proběhla jeho sekularizace.

Opatství Děťství Vykupitele v Pustiměři - založil je roku 1340 olomoucký biskup Jan VII. Zrušeno bylo roku 1588.

Opatství Ducha svatého na Starém Městě pražském - založil je pražský měšťan Mikuláš Rockaner a olomoucký biskup Jan VII. Zničeno bylo roku 1420.

Opatství sv. Gabriel - vzniklo roku 1888 a roku 1919 se přemístilo do Bertholdsteinu u Fehringu ve Štýrsku.¹³³

8 Zhodnocení současného stavu a perspektivy pěstování révy vinné u benediktinského řádu v České republice

V důsledku husitských bouří bylo mnoho zničeno. Řada opatství a probošství tehdy zanikla a jejich majetek se dostal do jiných, většinou světských rukou. O majetky však přišla i opatství, která přežila. Církevní instituce, dříve vlastníci zhruba třetinu veškeré půdy v království, ztratily v době husitské revoluce odhadem téměř 90% statků. Pro zánik četných klášterních statků měly však mnohdy větší význam než samo jejich poškození v době husitských bouří společenské změny vedoucí ke ztrátě původního využití nebo neumožňující

¹³³ Zeschick, 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě, s. 138-144

opravy a údržbu majetku. Pakliže se řeholní komunity vrátily do opuštěných objektů, nebyly leckdy schopny obnovit celé klášterní areály.¹³⁴

Počátkem 20. století (1906) vlastnily benediktinské kláštery v Čechách tyto pozemkové majetky: Břevnov 2825,89 ha, panství Police (tehdy hospodářsky počítané k Břevnovu) 2296,95 ha, Broumov 4377,85 ha, Emauzy 1126,33 ha. Pozemková reforma provedená po vzniku Republiky československé toto pozemkové vlastnictví okrájela. V jejím důsledku vlastnil Břevnov (podle schematizmu velkostatků z roku 1933) ještě 1812,14 ha, Broumov 3595 ha, Police (hospodářsky nyní počítaná k Broumovu) 1811,71 ha a Emauzy 803,39 ha.¹³⁵ Co se týče hospodářství a majetku klášterů, probíhala 90. léta minulého století prakticky ve všech klášterních objektech ve znamení stavební rekonstrukce. Jednalo se o úpravy částí majetku, které byly v dobách minulých zabaveny a následně státem vráceny v restitucích. Zároveň se po desetiletí trvajících přestávkách v činnosti benediktinů na našem území projevilo, že klášterní hospodaření v tradiční formě - kombinace zemědělského velkostatku, vinařství, pivovarnictví a lesního hospodaření - není v současné době reálná bez velkých investic a schopného ekonomického managementu a zároveň se nejeví být rentabilní. Nejen klášterní hospodaření, ale hospodaření obecně, bylo až do nejnovějších dob jen málo efektivní, zejména co se oblasti zemědělství týče. Z tohoto důvodu kláštery hledaly nové možnosti obživy. Pražská opatství využívají své atraktivní lokace a starobylých architektonických skvostů k pronájmům a spolupráci s kulturními institucemi a obchodními společnostmi. Podobným směrem se v poslední době ubírá i benediktinské opatství v Rajhradě, v jehož prostorách lze od roku 2005 nalézt Památník písemnictví na Moravě. V období 1995 - 2015 tu ve směru záchrany a obnovy kulturního dědictví působila Nadace ORA ET LABORA. Samotné klášterní budovy, ve všech případech cenné historické památky, se udržují i díky podpoře příslušných regionálních a státních úřadů.¹³⁶ Spíše než na obnovu vinic, se nyní kláštery soustřeďují na renovaci mnohdy zdevastovaných majetků, což si žádá nemalé prostředky.

Alternativy pro udržení své činnosti našel i broumovský klášter, který kromě pořádání prohlídek objektu, nabízí možnost ubytování (stejně jako břevnovský klášter v hotelu Adalbert) a funguje rovněž jako vzdělávací a kulturní centrum. Tradice klášterního vinařství v Broumově se alespoň částečně přenesla do klášterních sklepů, kde je možné kromě konzumace vína a degustačních akcí, navštívit vinnou galerii s vinotékou.

¹³⁴ Vlček a kol., 1997. Encyklopedie českých klášterů, s. 19

¹³⁵ Zeschick, 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě, s. 55, 57

¹³⁶ Zeschick, 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě, s. 53, 149

Pražské benediktinské kláštery na Břevnově a v Emauzích se díky své výhodné lokalitě staly vyhledávanými turistickými cíli. Pořádají se zde prohlídky historických prostor a v obou domech si lze pronajmout reprezentační prostory. Zejména břevnovské arcioopatství nabízí mnoho možností kulturního a gastronomického využití. V areálu se nachází klášterní šenk a pivovar, hotel, konají se zde koncerty i svatby, zpřístupněna veřejnosti je obnovená klášterní zahrada s rekonstruovanou oranžerií.

Vlivem historických událostí, zanikla spolu s kláštery i většina vinic v majetku benediktinských řeholníků. Svou daň na úkor vinařství si vybrala i urbanizace městských okolí a s tím související čilý stavební ruch. Po válkách v polovině 18. století přistoupilo k regeneraci zničených vinic, které již nebyly tak výnosné a atraktivní, jen málo majitelů. Spíše docházelo k zastavování viničních pozemků novými obytnými budovami. V současné době jsou zachovány a udržovány pouze vinice spadající do vlastnictví rajhradského opatství. Jejich produkci zpracovává Rajhradská klášterní, s.r.o., která nyní touto formou navazuje na tradici klášterních vín.

S ohledem na shora uvedené skutečnosti lze předpokládat, že benediktinské vinařství má své nejlepší období zřejmě za sebou a k obnově vinic nedochází nejen z důvodů jiného využití pozemků, ale též z důvodu jejich pravděpodobné nerentabilnosti v dnešním silně konkurenčním prostředí. I když by si v dnešní záplavě levných zahraničních vín kvalitní klášterní vína své příznivce jistě našla, vinařství benediktinů v původním rozsahu ani nemůže být realizováno, neboť z dřívějších mužských klášterů se zachovaly, resp. obnovily pouze čtyři (Arcioopatství na Břevnově, emauzské opatství, opatství v Broumově a Rajhradě). Vlivem ústupu zemědělství schází v řadách benediktinů rovněž odborníci na pěstování vinné révy (k roku 2000 bylo v katalogu světové benediktinské konfederace evidováno 30 mnichů v klášteřích Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha)¹³⁷ a proto se, alespoň prozatím, zdá být schůdnější existující vinice svěřit jiným odborníkům a zachovat tak alespoň zčásti tradici klášterního vinařství. Atmosféru klášterních sklepních prostor lze, kromě pronájmů, využít k pořádání tematických akcí týkajících se vína a prezentovat tak odkaz vinařského umění, ve kterém benediktini v minulosti tak vynikali. Obnovu, případně zakládání nových vinic, nelze tedy za současného stavu klášterních statků a obecně benediktinského řádu u nás, vnímat jako prioritu.

¹³⁷ Zechick, 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě, s. 148

9 Závěr

Vinařství benediktinského řádu má velmi dlouhou tradici. Zpočátku víno plnilo účel obřadní rekvizity při mších, následně také získalo na významu coby obchodní komodita. Kláštery zakládaly vinice ve svém nejbližším okolí, v případě nevyhovujících pěstebních podmínek však i v lokalitách vzdálenějších. Příkladem může být Benediktinské opatství v Kladrubech u Stříbra, které vlastnilo detašované vinice v příznivější oblasti Litoměřicka, Lounska a na Proseku. Církev, mnišské řády a spolu s nimi i benediktini se nesporně zasloužili o rozšíření vinařství na území Čech a Moravy. Benediktini předávali své odborné znalosti o pěstování a zpracování vinné révy, sledovali trendy v této oblasti a poznatky aplikovali i na tuzemských vinicích. Svým pěstitelským uměním obohatili odrudovou skladbu vinné révy o zahraniční druhy, které díky jejich znalostem přetrvaly na tuzemských vinicích do současné doby.

Klášterní pěstování vinné révy na území Čech a Moravy zaznamenalo největší rozmach za vlády císaře Karla IV. Nicméně husitské války později negativně zasáhly do hospodářské činnosti většiny benediktinských konventů. Husitské bouře znemožnily péči o mnohé benediktinské statky včetně vinic, což zapříčinilo jejich zánik. Existenci některých vinic lze dovodit již jen ze zmínek v historických pramenech nebo dochovaných viničních artefaktů. V současné době u nás působí pouze čtyři benediktinská opatství, a to Benediktinské arcioopatství v Praze-Břevnově, opatství v Broumově, které je administrováno z Břevnova, opatství v pražských Emauzích a opatství v Rajhradě. V roce 2007 u nás rovněž obnovil činnost ženský konvent benediktinek, který sídlí v Praze na Bílé Hoře.

Opatství v Rajhradě nyní jako jediné vlastní a formou pronájmu udržuje původní benediktinské vinice na viniční trati Hájijska. Pěstované odrůdy bílých hroznů jsou Ryzlink Rýnský, Müller Thurgau, Veltlínské červené rané a Veltlínské zelené. Obnovování viničního hospodaření ze strany benediktinských klášterů komplikuje fakt, že mnohé pozemky v průběhu změny majetkových poměrů získaly jiné využití. Dále s ohledem na zdejší nepočtené řeholní osazenstvo, chybí v řadách benediktinů odborníci na problematiku vinařství. Největší překážkou jsou však dozajista vysoké náklady spojené s rekonstrukcí mnohdy zdevastovaných klášterních budov, jejichž oprava je nezbytná pro zajištění chodu jednotlivých opatství. Závěrem nezbyvá než konstatovat, že zakládání klášterních vinic za daných okolností je třeba vnímat spíše jako nadstandard a jejich vznik tak nyní nelze považovat za prioritu.

10 Seznam použité literatury:

1. Agentura pro rozvoj Broumovska. 2016. Výroční zpráva 2015. 74, dostupné z <http://klasterbroumov.cz>
2. Agentura pro rozvoj Broumovska. 2015. Brožura Via benedictina na cestách. Agentura pro rozvoj Broumovska. Broumov. 71, dostupné z <http://www.viabenedictina.eu>
3. Anděl, R. a kol. 1984. Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čehy. Svoboda. Praha. 661. ISBN 25-089-84
4. Buben, M. 2004. Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. Díl 2, svazek 2. Libri. Praha. 399. ISBN 80-7277-087-X
5. Čechura, J. 1997. Broumovská rebelie. Lidové noviny. Praha. 163. ISBN 80-7106-215-4
6. Emler, J. 1881. *Decem registra censuum bohemia compilata aetate bellum husiticum praecedente* (Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými). Královská česká společnost nauk. Praha. 431, dostupné z Emler, J. 1874. *Fontes rerum bohemicarum* (Prameny dějin českých). Muzeum království českého. Praha. 571, dostupné z <http://147.231.53.91/src/index>
7. Fiala, K., Hrdina, V., Bláhová, M. 1974. Pokračovatelé Kosmovi. Svoboda. Praha. 251. 25-012-74
8. Fišer, R. K počátkům třebíčského kláštera. Poznámky k tzv. Falzu zakládací listiny. In: Libor, J., Obšusta, P. 2002. Ve stopách sv. Benedikta. Brno. s. 85 – 95. ISBN - 80-86488-09-8
9. Gronowski, M.T. OSB. 2012. Patrimoni, culture and hospitality - Benedictine monasteries as places of meeting. Wydawnictwo Benedyktynów. Tyniec. 88. ISBN 978-83-7354-439-0, dostupné z <http://www.viabenedictina.eu>
10. Jirásko, L. 1991. Církevní řády a kongregace v zemích českých. Fénix Praha. ISBN 80-85245-11-6
11. Johnston, W. 2000. Encyclopedia of Monasticism, volume I, A-L. Fitzroy Dearborn Publishers. Chicago and London. 1553. ISBN 1-57958-090-4, dostupné z <https://books.google.cz/books>
12. Koláčný, J., Steinová, Š., Waage, V. 2014. *URBARIUM NEOCONSCRIPTUM CUM EXPLICATIONE BREVI* (Nově sepsaný řád všech trvalých povinností a rent, které plní a odvádějí dědiční poddaní slavného kláštera Broumova ve městě a okolí).

- Národní zemědělské muzeum. Praha. 226. ISBN 978-80-86874-53-1, dostupné z <http://nzm.cz/multimedia>
13. Kraus, V. 2012. Pěstujeme révu vinnou. Grada Publishing, a.s. Praha. 128. ISBN 978-80-247-7885-3
 14. Kraus, V., Kuttelvašer, Z., Vurm, B. 1997. Encyklopedie českého a moravského vína. Knižní klub. Praha. 223. ISBN 80-7176-845-6
 15. Kraus, V. 1955. Historie Žernoseckého vinařství. 18, dostupné z <http://www.ovine.cz>
 16. Kraus, K. 1901. Pamětní kniha města Postoloprty. Postoloprty.
 17. Laštovková, B., Kořátko, J. 2001. Pražské usedlosti. Libri, s.r.o.. Praha. 359. ISBN 80-7277-057-8
 18. Ludvíková, I. a kol. 2016. Přehled odrůd révy 2016. ÚKZÚZ, sekce rostlinné výroby, oddělení vinohradnictví. Brno. 160. ISBN 978-80-7401-129-0, dostupné z <http://eagri.cz>
 19. Orth, V., Sládek, F. 1870. Topograficko-statistický slovník Čech. L.L. Kober. Praha. 1055, dostupné z <https://books.google.cz/books>
 20. Pelzbauerová, V. 2008. Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů. VOLVOX GLOBATOR. Praha. 457. ISBN 978-80-7207-676-5
 21. Roedl, B. 2005. Rozkvět a pád vinařství na Lounsku. Louny. Svobodný hlas 17.2.2005. 4, dostupné z http://www.svobodnyhlas.cz/archiv/2005/hlas07_4.pdf
 22. Sommer, P., Štauber, B. 1983. Příspěvek k lokalizaci postoloprtského kláštera. Praha. Archeologické rozhledy 323-1267. Roč. 35, č. 5 (1983), 540-551. ISSN 0323-1267, dostupné z <https://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:dcb1b7cf-3cfa-11e1-2028-001143e3f55c>
 23. Štroblová, H., Altová, B. a kol. 2000. Kutná Hora s okolím. Lidové noviny. Praha. 567. ISBN 80 – 7106-186-7
 24. Trapek, J. 2016. článek Chrámy vína. Časopis Labor aktuell 2/16. 31-34, dostupné z www.roche-diagnostics.cz
 25. Vilímková, M., Preiss, P. 1989. Ve znamení břevna a růží - historicky, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově. Vyšehrad. Praha. 340. ISBN 80-7021-013-3
 26. Vinař, O. 1994. Vinařství ve východních Čechách. Časopis Zprávy Klubu přátel pardubicka 7-8/1994, dostupné z <http://www.kppardubicka.cz>
 27. Vlček, P., Sommer, P., Foltýn, D. a kolektiv. 1997. Encyklopedie českých klášterů, Libri, s.r.o. Praha. 778. ISBN 80-85983-17-6

28. Zeschick, J. 2007. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě. Benediktinské arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty. Praha. 207. ISBN 978-80-86882-00-0

11 Internetové odkazy

<http://www.benediktinky.cz>
<http://www.brevnov.cz>
<http://novy.rajhrad.cz/pametihodnosti/benediktinsky-klaster/>
<http://www.rajhradskeklasterni.cz/vinarstvi/historie-vinarstvi-v-rajhrade/>
<http://www.vinokutnahora.cz/>
<http://krakow.naszemiasto.pl/arttykul/klasztor-kamedulow-krakow-w-winnicy-na-krakowskich,1583421,galop,t,id,tm.html>
<http://kultura.benedyktyni.com/the-benedictine-institute-of-culture/history-of-abbey/>
http://winnica-uj.pl/?page_id=38
<http://www.osbatlas.com/default.asp?id=369>
<http://www.rebschule-freytag.de/de/rebsortiment-details/solaris.html>

12 Seznam příloh

- Obr. 1 Klášter Montecassino, Itálie, zničen při náletech spojenců, únor 1944 (Převzato Wikipedie. URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_Montecassino)
- Obr. 2 Klášter Montecassino, Itálie, obnovení kláštera roku 1964 (Převzato Wikipedie. URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_Montecassino)
- Obr. 3 Benediktinské arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze-Břevnově, pohled na klášter a Baziliku sv. Markéty z jihovýchodu (Převzato Wikipedie. URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99evnovsk%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter)
- Obr. 4 Benediktinské opatství sv. Václava v Broumově, pohled přes řeku Stěnavu (Převzato Otevřete 13.komnatu. URL:<http://www.otevрте13komnatu.cz/hrady-a-zamky/klaster-broumov.html>)
- Obr. 5 Původní budova rajhradského klášterního vinařství, poskytl fr. František J. Tiester OSB, Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě

- Obr. 6 Benediktinské opatství sv. Petr a Pavla v Rajhradě, pohled z východní strany (Převzato Benediktinské opatství Rajhrad. URL: <http://www.rajhrad.cz/benediktini/>)
- Obr. 7 Benediktinské opatství Panny Marie a sv. Jeronýma v Emauzích, původní gotické věže zničené při bombardování Prahy 14.února 1945, byly nahrazeny betonovými skořepinovými křídly (Převzato Wikipedie. URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Emauzsk%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter)
- Obr. 8 Kostel Svatého Mikuláše na Starém Městě pražském, 1635 až 1787 benediktinské opatství (Převzato Wikipedie.URL:[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Mikul%C3%A1%C5%A1e_\(Star%C3%A9_M%C4%9Bsto\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Mikul%C3%A1%C5%A1e_(Star%C3%A9_M%C4%9Bsto)))
- Obr. 9 Postoloprty, farní stodola, šestiobloukové románské okno s hlavicemi, sloupky a patkami, jediná památka na klášter Apostolorum porta od 15.století (Převzato Stavebněhistorický průzkum (SHP). URL:<http://www.shp-metodika.cz/clanek.php?id=442>)
- Obr. 10 Postoloprty, farní stodola, situační kresba šestiobloukového románského okna s hlavicemi, sloupky a patkami (Převzato Římskokatolická farnost – děkanství Postoloprty a farnost Lenešice. URL:<http://postoloprty.farnost.cz/kostely-a-kaple/kostel-nanebevzeti-panny-marie/>)
- Obr. 11 Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě, 976 až 1782, 1.ženský benediktinský klášter v Čechách (Převzato Wikipedie.URL:[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_\(Praha\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_(Praha)))
- Obr. 12 Zaniklý Sázavský klášter, nyní areál spravuje Národní památkový ústav (Převzato Turistický deník.URL:<http://turisticky-denik.cz/vylet/348-klaster-sazava.htm>)
- Obr. 13 Třebíč (Převzato ruinen. URL: <http://www.ruinen.cz/benediktini/trebic2.jpg>)
- Obr. 14 Pustiměř (Převzato ruinen. URL:<http://www.ruinen.cz/benediktini/pustimer1.jpg>)
- Obr. 15 Kladruby (Převzato ruinen. URL:<http://www.ruinen.cz/benediktini/kladruby1.jpg>)

Přílohy

Obr. 1 Klášter Montecassino, Itálie, zničen při náletech spojenců, únor 1944 (Převzato Wikipedie.
URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_Montecassino)

Obr. 2 Klášter Montecassino, Itálie, obnovení kláštera roku 1964 (Převzato Wikipedie.
URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_Montecassino)

Obr. 3 Benediktinské arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze-Břevnově, pohled na klášter a Baziliku sv. Markéty z jihovýchodu (Převzato Wikipedie.
URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99evnovsk%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter)

Obr. 4 Benediktinské opatství sv. Václava v Broumově, pohled přes řeku Stěnavu (Převzato Otevřete 13.komnatu.
URL:<http://www.otevрте13komnatu.cz/hrady-a-zamky/klaster-broumov.html>)

Obr. 5 Původní budova rajhradského klášterního vinařství, poskytl fr. František J. Tiester OSB, Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě

Obr. 6 Benediktinské opatství sv. Petr a Pavla v Rajhradě, pohled z východní strany (Převzato Benediktinské opatství Rajhrad. URL: <http://www.rajhrad.cz/benediktini/>)

Obr. 7 Benediktinské opatství Panny Marie a sv. Jeronýma v Emauzích, původní gotické věže zničené při bombardování Prahy 14.února 1945, byly nahrazeny betonovými skořepinovými křídly (Převzato Wikipedie. URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Emauzsk%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter)

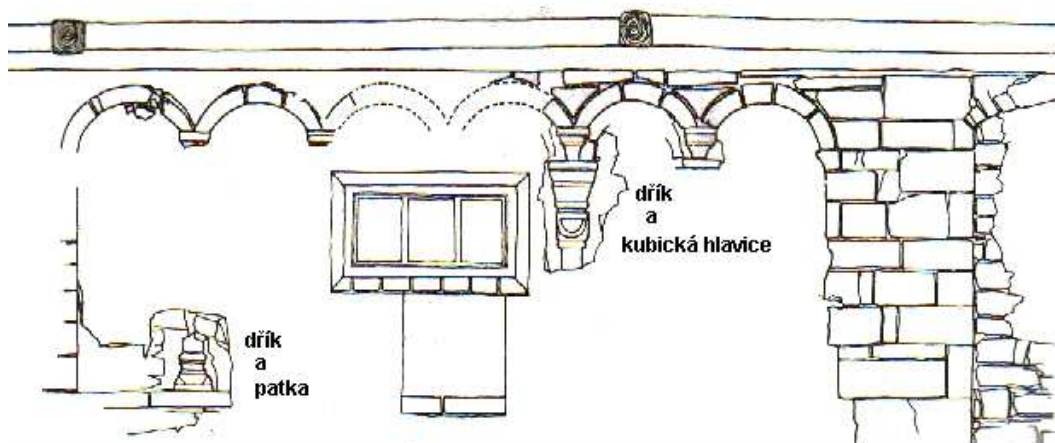
Obr. 8 Kostel Svatého Mikuláše na Starém Městě pražském, 1635 až 1787 benediktinské opatství (Převzato Wikipedie.URL:[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Mikul%C3%A1%C5%A1e_\(Star%C3%A9_M%C4%9Bsto\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Mikul%C3%A1%C5%A1e_(Star%C3%A9_M%C4%9Bsto)))

Obr. 9 Postoloprty, farní stodola, šestiobloukové románské okno s hlavicemi, sloupky a patkami, jediná památka na klášter Apostolorum porta od 15.století (Převzato Stavebněhistorický průzkum (SHP). URL:<http://www.shp-metodika.cz/clanek.php?id=442>)

Obr. 10 Postoloprty, farní stodola, situační kresba šestiobloukového románského okna s hlavicemi, sloupky a patkami (Převzato Římskokatolická farnost – děkanství Postoloprty a farnost Lenešice. URL:<http://postoloprty.farnost.cz/kostely-a-kaple/kostel-nanebevzeti-panny-marie/>)

Obr. 11 Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě, 976 až 1782, 1.ženský benediktinský klášter v Čechách (Převzato Wikipedie.URL:[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1ter_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_\(Praha\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1ter_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_(Praha)))

Obr. 12 Zaniklý Sázavský klášter, nyní areál spravuje Národní památkový ústav (Převzato Turistický deník.URL:<http://turisticky-denik.cz/vylet/348-klaster-sazava.htm>)

Obr. 13 Třebíč (Převzato ruinen. URL: <http://www.ruinen.cz/benediktini/trebic2.jpg>)

Obr. 14 Pustiměř (Převzato ruinen.
URL:<http://www.ruinen.cz/benediktini/pustimer1.jpg>)

Obr. 15 Kladruby (Převzato ruinen.
URL:<http://www.ruinen.cz/benediktini/kladruby1.jpg>)

